

Unum est quod nobis remoram possit injicere, scilicet conviviorum quæ Christiani olim super martyrum sepulcris celebrabant, factamentio (cap. 17, num. 62). Etenim ea consuetudo ante annum a nobis designatum videtur studio sancti Antistitis fuisse antiquata; quandoquidem ab Augustino traditum est (lib. vi *confess.* cap. 2, num. 2) beatam Monicam, cum Mediolanum anno 384 venisset, sobrium prandium more suo super sacros tumulos ferre voluisse, at fuisse eam ab ostiario quem idcirco ibi constituerat Ambrosius, prohibitam. Unde admodum verisimile est consuetudinem hanc ad quam abolendam tanti episcopi cura vigilabat, non diu post illa viguisse. Ad hæc discimus ex duabus sancti Augustini epistolis (epist. 22, num. 4, et epist. 29, num. 10), quarum altera in ultima editione primum in lucem prodit. usum illum aut verius abusum anno circiter 391 viiglantia honorum episcoporum, inter quos haud dubie non postremo loco numerandus est Ambrosius, per universam ferme Italiam excisum profligatumque fuisse. Verumtamen hæc opinioni nostræ parum officiant; si enim quibus verbis Ambrosius utatur, consideremus, nullo negotio deprehendemus illum non ea vehementia dicere, qua contra vitium præsens ac vigens disputasset, neque sibi temperaturum fuisse, ut dum alia intemperantiæ genera tam acriter debellabat, illud unum tam levi brachio oppugnaret. Quapropter a fide neququam abhorreat si dixerimus sanctum præsulem obiter ista perstrinxisse, quod imprudenti zelo privati quipiam convivia hujusmodi frequentarent: aut forte ipsum indicare voluisse Romanam Ecclesiam, ubi eadem consuetudo etiamnum, ut memorabili Pammachi exemplo demonstratur, vim obtinebat.

Ad extremum hic addi potest vix ullum ex Ambrosianis operibus in editionibus hoc tractatu magis depravatum exstare: sed eum a nobis magna cura ad mss. codices bonæ notæ, atque imprimis ad Colbertinum qui ante mille annos videtur exaratus, exactum castigatumque fuisse.

# SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

## DE ELIA ET JEJUNIO

LIBER (1) UNUS

### 532-35 CAPUT PRIMUM.

*Sicut olim patres, cum progredierentur ad bellum, atque in neomeniis diebusque lætitiæ tuba canebant, ita et nobis diebus jejunii paschaliq̄ festo appropinquantibus tuba canendum.*

1. Divinum ad patres resultavit oraculum, ut cum egredierentur ad bellum, tuba canerent (Num. x, 9), cujus sonitu Dominus reminisceretur populi sui, quo petitum conferret auxilium plus quæ misericordiæ suæ incentiva cognoscens (2); et in diebus lætitiæ suæ, in neomeniis suis concinerent tubarum sono. Unde et David dicit; « Canite in initio mensis tuba in die frequenti (3) solemnitate vestræ (Psal. lxxx, 4). » Veniet igitur nobis dies solemnitate, et jam appropinquat. Canamus tuba tanquam in prælium progredientes. Canamus tuba, ut annuntiemus solemnitate diem, simul nobis et certamen imminet, et victoria repromittitur. Victo-

Aria nostra crux Christi est; tropæum nostrum, pascha est Domini Jesu. Sed ille ante est præliatus, ut vinceret, non quod ipse egeret certamine, sed ut nobis formam bellandi ante præscriberet, et postea daret gratiam triumphandi. Certamen nostrum, jejunium est. Denique jejunavit Salvator, et sic tentator ad eum accessit. Et primum gulæ direxit spiculum dicens; « Si Filius Dei es, dic lapidi huic, ut panis fiat (Luc. iv, 3). » Ille cibum velut escam laquei præterdit, ut sic illaquearet appetentiam corporalem: Dominus jejunium prætulit, ut laqueos tantatoris, ut vincula dissolveret. Denique sic habes scriptum: « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei (Ibid. 4). » Illo laqueo Adam fuerat 536 strangulatus, hac ausolutione diabolicæ quæstionis omnis homo est liberatus.

### CAPUT II.

*Quam magna virtus sit jejunii, quamque speciosa ac*

(1) Scriptus forte anno 390.

(2) Ita mss. omnes; ubi post *incentiva*, subintellige, *sunt*. A mss. vel. edit. hoc tantum discrepant, quod legunt.. *plusque misericordiæ suæ incentiva cognoscentes in diebus*, etc. Verum editores Romani conjecturis suis forte liberius indulgentes, sic locum reformare conati sunt: *Tuba canerent,*

*quod foret signum, ut reminisceretur Dominus populi sui, et petitum conferret auxilium, insuper et ut provocaret populus incentiva misericordiæ, in diebus lætitiæ suæ, in Neomeniis, et festis diebus concinerent*, etc.

(3) Edit., *in die frequenti*, scripti cod., *in die insigni*.

*valida ejus militia, exemplo Christi atque sancti A Eliæ eomprobatur.*

2. Magna virtus est jejunii. Denique tam speciosa ejus militia est, ut jejunare delectaret et Christum: tam valida, ut ad cælum homines erigeret. Et ut humanis magis quem divinis utamur exemplis, de Eliæ jejuno ore vox emissa cælum clausit sacrilego populo Judæorum (*III Reg. xvii, 1*). Etenim cum a rege Achab altare esset idolo constitutum, ad verbum prophetæ tribus annis et sex mensibus ros pluviae non cecidit super terram. Digna pœna quæ intemperantiam congrue coerce- ret; ut cælum impiis clauderetur, qui terrena pol- luerant. Dignum etiam, ut ad condemnationem regis sacrilegi propheta ad viduam in Sareptam Sidoniæ mitteretur, quæ quoniam devotionem cibo prætulit, meruit ut ariditalis publicæ sola non sen- tiret ærumnam. Itaque non defecit hydria polentæ (4), cum torrentis fluentia deficerent.

3. Quid ejus reliqua contexam? Jejunus filium viduæ ab inferis resuscitavit: jejunus pluvias ore deposuit: jejunus ignes de cælo eduxit: jejunus curru raptus est ad cælum: et quadraginta dierum jejunio divinam acquisivit præsentiam. Tunc deni- que plus meruit, quando plus jejunavit. Jejunio ore statuit fluentia Jordanis (5), et redundantem fluminis alveum repente siccatum pulverulento transmisit vestigio. Merito illum dignum cælo divina judicavit sententia, ut cum ipso raperetur corpore, quoniam cœlestem vitam vivebat **537** in corpore, ac supernæ usum conversationis exhibebat in terris.

#### CAPUT III.

*Jejunii commendatio, deque jejunio sancti Joan- nis, et qualis esca a nobis quærenda sit.*

4. Quid est enim jejunium, nisi substantia et imago cœlestis (6)? Jejunium refecto animæ, cibus mentis est jejunium, vita est angelorum jejunium, culpæ mors, excidium delictorum, remedium salu- tis, radix gratiæ, fundamentum est castitatis. Hoc ad Deum gradu citius pervenitur; hoc gradu Elias ascendit, antequam curru. Hanc hæreditatem sobrietatis et abstemiæ ad cælum abiens discipulo dereliquit. In hac virtute et spiritu Eliæ venit Joan- nes. Denique in deserto et ille vacabat jejuniis. Esca autem ejus erat locusta et mel silvestre. Et ideo quia vitæ humanæ possibilitatem continen- tia supergressus fuerat, non homo, sed angelus æstimatus est. De ipso legimus: « Etiam plusquam propheta. Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te (*Matth. xi, 9, et 10*). » Quis hu- mana virtute equos igneos, currus igneos potuisset ascendere, regere currus igneos, nisi qui naturam

(4) Cunctæ edit., *hydria farinæ*. Cuncti mss., *hydria polentæ*, duos tamen excipimus, in quibus *hydria farinæ polentæ*. Sed verisimile est vocem, *farinæ*, primo in glossa positam, ac postea in textum receptam, demum inde legitimam ejectam. Est autem polenta farina hordei frixa.

humani corporis, incorruptibilis jejunii virtute mutasset?

5. Sed de Eliæ gestis plurima jam frequenti di- versorum librorum sermone digessimus; et cavendum arbitror ne in eadem recurramus, cum præ- sertim in opere suo ipse laudetur. Imitemur ergo illum, et eam escam quæramus, cujus virtute die- bus ac noctibus progredi ad supernorum possimus cognitionem. Non enim omnis esca materialis, nec omnis cibus corporalis, est cibus mentis, ut dixi- mus, quo epulantur animæ, de quo ait Dominus: « Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei qui in cœlis est (*Joan. iv, 34*). » Hic cibus angelo- rum est, ut divino famulentur imperio. Nulla illis cura mensarum, nullus conviviorum usus, nullæ repositæ epulæ, nullus vini potus aut siceræ, nulla distensio corporis, nulla ventris offensio.

#### CAPUT IV.

*De origine et antiquitate jejunii, a quo primus usus mundi cæpit, de quo prima lex in paradiso consti- tuta fuit, quod tandem quos gula denudaverit, operit.*

6. Itaque ne terrenum quis aut novellum putet esse jejunium, primus usus mundi a jejunio cæpit quando lux clara resplenduit (*Gen. i, 3*). Secundus dies in jejunio, quando cœli factum est firmamen- tum (*Ibid. 6*). Tertio die pabulum terra germina- vit (*Ibid. 11*), natura obsequium præbuit, jejunium tamen cœlestis disciplina servabat. Quarto die lu- minaria facta sunt solis et lunæ (*Ibid. 16*), et adhuc jejunium. Quinto die produxerunt aquæ repentia animarum viventium, et volatilia volantia super terram secundum firmamentum cœli: et vidit Deus quia bona (*Ibid. 21*), et benedixit ea, dicens: « Crescite et multiplicamini, et replete aquas quæ sunt in **538** mari: et volatilia multiplicentur su- per terram (*Ibid. 22*). » Et adhuc jejunium. Denique benedixit ea, sicut scriptum est, et dixit: « Crescite », et non dixit: Edite et manducate. Sexto die bestiæ sunt creatæ (*Ibid. 25; dist. 35, c. Sexto die*), et cum bestiis orta edendi potestas est, et usus escarum. Ubi cibus cæpit, ibi finis factus est mundi. Ubi cæpit sua incrementa nescire, ibi cæ- perunt divina circa eum opera feriari. Quo indicio declaratum est quod per cibos mundus haberet imminui (7), per quos desiit augeri. Nemo delictum sciebat, nemo pœnam timebat, nemo noverat mortem

7. Plantavit Dominus paradysum ad gratiam beatorum, posuit ibi hominem operari et custodire eum. Et ut sciamus (*Dist. et cap. iisdem, § Et ut sciamus*) non esse novellum jejunium, primam illic legem constituit de jejunio. Sciebat enim quod per escam culpa haberet intrare. Prima pœna de jeju- nii prævaricatione intraverat, dicente mandato

(5) Videsis notam lib. *De Ben. Patriarch.*, c. 3, n. 14, subjectam.

(6) Rom. edit., *nisi vitæ imago cœlestis*. Aliæ cum mss. omnibus, ut in textu.

(7) Mss. aliquot, *mundus haberet perire*.

Dei: « De ligno quod est scientiæ boni et mali non comedetis: qua die autem manducaveritis ex eo, morte moriemini (*Gen. II, 17*). » Eo usque autem (*Dist. et cap. iisdem, § Eo usque*) nemo prævaricari noverat, ut adhuc orta non esset, quæ prima est prævaricata indictum abstinentiæ. Lex (8) a Domino Deo, prævaricatio legis a diabolo: culpa per cibum, latebra post cibum. Cognitio infirmitatis in cibo, virtus firmitatis in jejunio. Denique quandiu interdictis abstinere, nesciebant esse se nudos: posteaquam manducaverunt de interdicta arbore, nudatos esse se cognoverunt. Merito ergo mulier ubi culpæ agnovit auctorem, interrogata respondit: « Serpens persuasit mihi, et manduca- vi (*Gen. III, 13*) » Serpens gulam suadet, Dominus jejulare decernit (*Dist. et cap. iisdem, § Serpens*). Denique ipse ait: « Jejunate et orate, ne intretis in tentationem (*Matth. xxvi, 41*). » Itaque gula de paradiso regnantem expulit, abstinentia ad paradisum revocavit errantem.

8. Et dixit Deus: « Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis (*Gen. III, 22*). » Irridens utique Deus, non approbans dicit, hoc est: Putabas te similem fore nostri: sed quia voluisti esse quod non eras, destitisti esse quod eras: intra te eras, et dum supra te esse affectas (9), infra te esse cœpisti. Denique vestivit cum tunica pellicea prius, et sic ait: « Ecce Adam, » quasi dicat: Ecce amictus tuus, ecce dignum indumentum tuum, hic te vestitus decet. Qui divina affectant, tali digni habentur ornatu. Ecce quo te tua culpa deduxit, ecce nunc in hac tunica pellicea tanquam unus ex nobis aperuisti oculos. Circumspice diligenter, nudum te aspicias, quem vestitum putabas.

9. Gula ergo nudos facit, jejunia operiunt etiam exutos. Unde David ait: « Operui in jejunio animam meam (*Psal. LXVIII, 11*). » Bonum operimentum, quod animam tegit, ne a tentatore deprehendatur, ne a tentatore nudetur. Bonum velamen quod tegit culpam, tegit abstinentia, tegit gratia. Beati enim quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Tegit gratia, dum remittit, et omnem abolet errorem: tegit abstinentia, dum obumbrat vitium, et mæsto abscondit affectu, atque extenuat pœnitendo. Etenim jejunium et **539** elemosyna a peccato liberant. Opertus erat Adam virtutum velamine priusquam prævaricaretur, sed tanquam exutus prævaricatione,

(8) Vet. edit., quæ prima prævaricatio. Inductum jejunium, abstinentiæ lex, etc. Cod. Vall. et Mich., quæ prima prævaricata indictum jejunium abstinentiæ. Lex, etc. Rom. edit. et Vat. unus, ... prævaricata edictum Abstinentiæ lex, etc. Nobiscum vero faciunt Thuan., Germ., Vict., Laud. et Colb. Rursus ubi plures mss. ac omnes edit., latebra post cibum, quatuor mss. optimæ notæ, illecebra post cibum.

(9) Vet. edit., quod eras. Itaque dum supra te esse affectas. Bonus sensus: melior tamen edit. Rom. ex uno Vat. codice. Gallicani vero partim huic, partim illis accedunt, in quibus tamen ali-

A vidit se esse nudum; quia indumentum quod habebat, amiserat. In diebus enim jejuniorum vestro- rum « orietur, inquit, tibi matutinum (10) lumen tuum, et sanitas tua matura orietur, et præcedet ante te: justitia, et circumdabit te majestas Domini (*Isa. LVIII, 8*). » Bonum vestimentum lux. Scriptum est enim: « Circumdatus luce sicut vestimento (*Psal. CIII, 2*). » Bonum vestimentum, quando circumdat Dominus et operit jejunantes.

#### CAPUT V.

Noe quod inebriatus fuerit, ob ignorantiam excusatur: et quæ mala ex vini usu nata sint, quæve bona ex ejusdem abstinentia, propositis utrinque exemplis declaratur.

10. Nudatus erat Noe quando inebriatus est, textit eum pietas filiorum. Sed nudatus erat per ignorantiam, non per intemperantiam; adhuc enim vinum nesciebatur. In principio generis humani ignorabatur ebrietas (*Dist. 35, cap. Sexto die, § In principio*). Primus ipse plantavit vineam: dedit naturam, sed ignoravit potentiam. Itaque vinum nec suo pepercit auctori. Quid mirum si cum Dominus ipse creaturas suas laudaverit, et iste miratus est? Itaque cum eum delectaret reperi muneris gratia, tentavit vehementior creatura insuetos senis artus, turbavit nova potio. « Dormitaverunt, inquit, qui ascenderunt equos (*Psal. LXXV, 7*). » Ascendit corporis voluptates justus, et obdormivit. Sed illius ebrietas nobis suadet sobrietatem (*Dist. et cap. iisdem, § Sed illius*). Semel enim inebriatus est Noe. Ubi vero malum ebrietatis agnovit, inventum suum ad remedium temperavit, non effudit ad vitium. Unde et Apostolus ait: « Modico vino utere propter frequentes tuas infirmitates (*I Tim. v, 23*). »

11. Manebat antequam vinum inveniretur, omnibus inconcussa libertas, nemo sciebat a consorte naturæ suæ obsequia servitutis exigere. Non esset hodie servitus, si ebrietas non fuisset. Obreperat quidem jam fraternæ prælationis invidia, manebat tamen adhuc paternæ pietatis reverentia. Læsa pietas est, dum ridetur ebrietas. Non illis itaque solis nocent vina quos tentant, sed et illis amplius quorum oculis temulenta ebriorum membra nudantur. Hinc risus irreverens nascitur, hinc libido inflammatur; ut multo majore temulentia eos vina perturbent, quorum oculos ac mentes inebriaverint, quam quorum membra prostraverint.

quid omissum esse apparet, præter quam in cod. Mich. et Vall. in quibus legas satis commode, quod eras. Ita qui supra te esse affectabas, etc.

(10) Rom. cum plerisque mss. ... matutinum, et cum nonnullis, ... mature. Vet. edit. cum mss. aliis. ... magnum. ... matura. Porro visus est quibusdam viris doctis hic locus esse corruptus; cum ubi habent exemplaria nostra, Et sanitas tua; Tert., Cypr. et Aug. scribant, Et vestimenta tua citius orientur. Ubi manifestum est eos non ἰάματα sed ἰατρὰ legisse. Et forte non aliter legerit ipse Ambrosius.

12. Legimus etiam (Dist. et cap. iisdem, § *Legimus*) quod patrem Lot inebriaverint filiae in eo monte (*Gen.* xix, 33 seq.), ad quem timentes incendia Sodomitana confugerant, et habitabant in spelunca. Convenit ebrietati atque concurrat aetas, sexus, solitudo, locus, ferarum magis latibulis, quam humanis aptior domiciliis. Fuit itaque ebrietas origo incesti, pessimae generatricis partus deterior.

13. At non Abraham vina in suo convivio ministrabat: sed immolabat vitulum, butyrum, et 540 lac etiam angelis hospitibus exhibebat. Caeli dominum, mundi agnoscebat auctorem: vinum tamen exhibere non poterat. Sed recte illic deerat materia peccati, ubi erat remissio peccatorum.

14. Denique annuntiavit cum Joannes, neque manducans panem, neque bibens vinum. Qui enim Christum annuntiat, ab omni vitiorum incentivo praestare se debet alienum. Vicit igitur sanctum Noe, vel etiam Lot Abraham nepotem ebrietas, quorum alter, cum jejunaret, diluvio superstes fuit, alter incendio.

15. Moysen quoque cognovimus sitiendi populo amaritudines aquarum temperasse, non vina. Cui petra aquam vomuit, potuit et vini adundantia non deesse. Denique dixit Deus: « Percuties petram, et exiet aqua ex ea, et bibet populus (*Exod.* xvii, 6). » Non dixit: Exiet vinum in populo. Periculosum enim erat vinum populo ministrare, quod fortiores ferre vix possent.

#### CAPUT VI.

*De lege jejunii a Moyse data, et de jejunio ejusdem. Quomodo matrem Samson et Samuelis sterilitatem abstinentia vini fecundaverit, quibusque cibis Elisæus filios prophetarum aluerit.*

16. Denique Moyses de jejunio legem dedit, de vino non dedit. Ipsum quoque jejunantem non voces magnae, non fulgura et nubes nimbo, non fumigans Sina perterruit. Neque vero introisset in nubem, et vocem Dei loquentis de medio ignis sine periculo salutis audisset, nisi munitus armis jejunii fuisset. Quadraginta enim diebus jejunavit in monte, cum legem acciperet a Domino Deo nostro. Et in superioribus quidem montis lex dabatur Moysi jejunanti, in inferioribus populo manducanti praeveritatio sacrilega luxu accendebatur epulantium. Quo spectaculo motus fregit tabulas

(11) Rom. edit., *insultantium sibi ebrietate perit.*

(12) Edit. Era., Gill. et Rom., *inemptis silvestribus oleribus.* Am. et mss. omnes, *ineptis*, etc. Non male. Idem enim est atque ad escam parum idoneis.

(13) Mss. duo, *quam amantium vocant*; unus, *quam adamantem*; Am. et Era., *quam adamantium vocant*, et sic infra. Alii mss. atque edit., *quam amantum*, etc. Quae vera lectio est; hic enim reddere voluit Ambrosius illud Basilii ex hom. 1 de *Jejunio*: « Ἐστὶ τις φύσις σώματος ἣν καλοῦσιν ἀμάντων, ἀνάλωτος περί, etc. De hoc lapide multa habent Plin. lib. xxxvi, cap. 19; Diosc. lib. v, cap. 93; et in hunc ultimum Matthiolus, lib. v,

A Moyses, indignum judicans ut ebrio populo lex daretur. Itaque tabulas legis, quas accepit abstinentia, conteri fecit ebrietas.

17. Quid vero aia dicam? Nonne sterilitatem matris Samson vini abstinentia fecundavit, et parientem fecit ex sterili? Quoniam juxta praecipuum Domini vinum non bibit Nonne Annam non manducantem exaudivit Dominus, et infecunditatem ejus solvere jejunia? Ex quibus duo generati, unus fortissimus, alius observantissimus, dignos se praebuerunt, qui jejunii gremio diu foti, et quodam abstinentiae effusi utero viderentur. Idem itaque Samson, qui matris sobrietate generatus est, allophylorum insultantium sibi ebrietate est vindicatus (11).

B 18. Elisæus vates qui de magistro didicerat parcimoniam, cum filios aleret prophetarum, vitis agrestis grumulis mensas onerabat, et ineptis silvestribus oleribus (12) hospitalitatis implebat officium. Quorum offensi amaritudine cum manducare non possent, levis farinae aspersione omnem illam amaritudinem temperavit, abstinentiae prophetae munere veneni vires evacuans.

#### 541 CAPUT VII.

*Tribus pueris in fornacem jejuno stomacho ingressis flammam refrigerium attulisse; ac leones etiam jejunare Danielis edoctos esse jejunio.*

19. Est quaedam naturae creatura, quam amiantum vocant (13), nullo facilis igni consumi: quae imposita focus ignescit, illico sublata de flamma tanquam aquarum infusione munda resplendet. Talia erant Hebraeorum corpora puerorum, quae de jejunio in amiantum transformata naturam, vaporem ignis non ad dispendium sui, sed ad gratiam mutuabantur (14). Denique cum furerent fornacis incendia, ut ultra quadraginta cubitos flamma per circuitum funderetur, consumens plurimos quos repererat Chaldaeorum, qui naphtha, pice, et stipula atque sarmento alimenta ignibus ministrabant: ubi cum jejunio ingressi sunt, discusso ardore flammarum, in medio fornacis caepere statim roris spiritu refrigerantis humescere (15); ita ut eorum nullus capillus capitis exureretur, quia illam quoque jejunia comam paverant.

20. Daniel, vir desideriorum, trium hebdomadarum jejunio leones quoque docuit jejunare, missus in lacum, in adamantis rigorem abstinentiae solicap. 113, ubi docet eundem lapidem ipsissimum alumen esse, quod a nobis dicitur *alun de plume*, ex quo etiam nunc ellychnia incombustibilia conficiuntur. Et post pauca pro, *ignescit illico*, mss. aliqui habent, *ignis, et illico*; aliqui, *foci igne, vel ignibus, et illico*, etc.

(14) Ita mss. Thuan., Germ., Dion., Vict. et Colb. Alii vero cum aut. edit., *quae de jejunio... vapore ignis... mutabantur*. At Rom. edit. sola, *quae jejunio... utebantur*.

(15) Edit., Rom., *ubi quia jejuni ingressi sunt... flutem roris refrigerantis spiritu hausere*. Vet. autem edit. cum mss. in lectionem nostram conspirant, praeter quam quod hi praefereunt, *caepere statim*, ubi in illis legitur, *tepore statim*, etc.

ditate membra duratus non patuit vulneri. Sic eum constrinxerant jejunia, ut in ejus corpore ferarum morsibus locus esse non posset. Clausa tenebant leones ora, quæ abstinentiæ prophetiæ sanctitas comprimebat : ut ea feræ aperire non possent meriti quibusdam vinculis alligata (16).

21. Jejunium itaque virtutem ignis exstinxit, jejunium ora obstruxit leonum, jejunium maris fluenta solidavit, jejunium petram solvit in fontes aquarum, virtute jejunii contra suam mutata naturam et fluctus obrigit, et petra inundavit.

#### CAPUT VIII.

*Jejunii commoda ut magis eluceant, cum gulæ incommodis comparat, ac perturbationum, quas eadem gula inferre solet, elegantissimam subjicit descriptionem, cui exhortatio ad sobrietatem conjungitur.*

22. Sed quid vetustis utar exemplis, cum abundet jejunium etiam præsentium muneribus gratiarum? Quis deterioravit domum suam **542** jejunio? Quis imminuit facultates? Cui non suspecta luxuries? Cui non venerabilis abstinentia? Cujus thorum appetivit parcimonia? Cujus pudorem non læsit ebrietas? Jejunium continentiae magisterium est, pudicitiae disciplina, humilitas mentis, castigatio carnis, forma sobrietatis, norma virtutis, purificatio animæ, miserationis expensa, lenitatis institutio, charitatis illecebra, senilis gratia, custodia juventutis. Jejunium est infirmitatis allevamentum, alimentum salutis. Nemo cruditatem jejunando incidit, nullus per continentiam ictum sanguinis (17) sensit, imo nullus non repressit et repulit. Bonum itineris viaticum, bonum totius vitæ : bonum in mari, sedat naufragia, cibum servat.

23. Qui grave dicunt jejunium esse, respondeant quis jejunio defecerit. Multi in prandio, plerique dum vomunt epulum, fudere animam. Quod postremo animal jejunium sibi causam fuisse mortis ingemuit? Per escam laqueus non cavetur, in esca hamus latet, cibus deducit in foveam, et cibus inducit in retia, cibus visco etiam aves illigat, cibus volantes deponit ad mortem. Quæ non propter ventrem pericula? Muta animalia crimen nesciunt, et in hoc solo tanquam pro crimine pu-

(16) Vet. edit., *Clausæ tenebant feri leones ora, quæ abstinentia prophetiæ sanctitatis... meriti quibusdam*; Rom. autem., *abstinentia prophetæ sancti... veluti quibusdam*, etc. At mss. nostram in lectionem omnes consentiunt.

(17) *Ictum sanguinis*, id est, ἀποπλεξίαν : quo etiam verbo morbum hunc vocitavit in Marco Antonino Aurelius Victor.

(18) Ita mss. omnes Gall. nisi quod Dion. codex e regione vocis, *vestigiorum*, habet in marg. *vel mastigiatorum*, quam vocem Germ. præfert in textu, pro qua in Mich. legitur *nostrorum*, et in Vall. *vestrorum*. Hinc colligas in ista dictione aliquid corruptionis videri, quod in causa fuerit, cur nonnullis vocibus detractis totum locum in hanc formam edit. exhiberent, nempe vet. *inquietudinem*. *Obsonator est qui antequam*, etc. Rom. vero, *inquietudinem*, *Jejunium otia quærit, luxus sectatur negotia*. *Obsonator antequam*, etc. Sed quæ prætermissa sunt re-

niuntur. Jejunium sobrietas mentis est, hoc vigent sensus, in hoc judicia tractantur, in convivio pocula. Jejuniam custodit disciplinam, luxuriam sequitur inopia. *Luxuria mater est famis*, secundum propheticum dictum. Jejunium quietem diligit, luxuria inquietudinem (18). Jejunium otia serit, luxus negotia.

24. Ferietur aliquando coquorum vestigiorum machæra. Requiescat obsonator qui, antequam luceat, fores pulsat alienas, et tanquam bellum aliquod immineat, excitat dormientes. Turbatum vides, anhelantem advertis : interrogas quæ causa perturbationis sit. Poscit, inquit, dominus meus, ubi vinum melius veneat, quærit ubi dærior vulva curetur. ubi jecur mollius (19), ubi phasianus pinguior, ubi piscis recentior. Cursitat per diversa, et cum invenerit, summo cursu properat. Inquietat dominum somnolentum, auctionatur pretia. Si pretium moverit (20) piscis, nusquam meliorem asserit inveniri, imo deesse. Heri, inquit, tempestas, hodie procella, vix istum potui latentem deprehendere. Multi concursant in macello : si tu reddideris, alter plus dabit; et quid exhibebis in prandio? Istius vini (21) ille natalis est, hæc ex illo lacu lecta ostrea : talis fit de singulis licitatio. **543** Hasta quædam agitatur inter obsonatorem (22) et pastorem. Turbatus addicit patrimonium, rogat adhuc per quos suorum bonorum jura minuantur.

25. Curritur ad coquinam, fit ingens strepitus, fit tumultus. Tota exagitur familia, maledicunt omnes, quod nulla his requies detur. Tandem aliquando da requiem coquo. Instar statuæ pincernæ dextera summo gelu riget. Ille in frigida exercet manus, illi marmora lavant. Mundant pavimenta vino madida, et spinis cooperta piscium; et quantum ambulant, vulnerantur? In ipso convivio clamor epulantium, gemitus vapulantium. Si quid forte displicuit amicis, illi rident, tu indignaris. Sileat aliquando domus a multis perturbationibus huc atque illuc discurrentium, vacet fumo et semiustulorum nidore. Non coquinam, sed carnificinam putes : prælium geri, non prandium curari; ita sanguine omnia natant.

stituenda esse satis ostendit hic Basili locus, πένυτοι μαγείρων ἢ μάγαιρα, quem ab Ambrosio usui suo accomodatum esse manifestum est.

(19) Vulva porcina, et jecur anserinum antiquis in deliciis erant.

(20) *Si pretium moverit*, subintellige emptorem, id est, si pretium emptori charius visum fuerit.

(21) Codex Mich. solus, *In prandio istius viri? Illius natalis*. *Hæc ex illo*, etc. Rursus ubi vet. edit., *jactitatio*, Rom. et mss. plures, *licitatio*, etc., ut in textu : habent nonnulli, *litigatio æstu quodam agitatur*, etc.

(22) Id est auctio, quia rerum venalium licitatio hasta in foro posita fieri solebat. Paulo post autem pastorem eum vocitat quem parochum ac præbitorum dicebant, eum nempe qui convivas mensa excipiebat. Quo sensu infra cap. 13, num. 49, idem ab Ambrosio appellatur *is qui nascit* : unde pastus secutis temporibus idem significavit atque convivium.

26. Malæ Dominæ servitur gulæ (23), quæ semper expetit, nunquam expletur. Quid enim insatiabilis ventre? Hodie suscipit, et cras exigit. Cum impletus fuerit, disputatur de continentia: cum digesserit, vale virtutibus dicitur, quærit luxuriam. Inter pocula philosophia prædicatur, inter philosophos vina laudantur. « Vigiliæ, inquit, et cholera (24), et tortura viro insatiabili (*Eccli.* xxxi, 23): » manducat et paulo post pœnitet: non illum diutius sua intemperantia delectavit.

27. Attende divitem qui induebatur purpura et hyssopis, et epulabatur quotidie splendide, cujus ad januam mendicus ille Lazarus jacebat plenus ulceribus, cupiens saturari ex his quæ de mensa cadebant divitis. Paulo post cum esset mortuus, cœpit rogare positus in inferno, ut extremum digiti sui pauper ille in aquam intingeret, et refrigeraret linguam ejus, quæ ardebat incendio. Ubi illæ copiæ? Ubi illæ ebrietates? Sitit qui inebriabatur: abundat qui mendicabat. In ipso convivio dum bibunt, sitiunt, et cum inebriati fuerint, amplius bibunt. Quasi aperto gurgite vinum jam non bibitur, sed infunditur: poculum non libatur, sed exinanitur.

#### CAPUT IX

*Cur potentes vinum bibere prohibeantur. Judith jejunans Holophernem obtruncat: iisdem artibus populum suum liberat Esther, cui pœnas ebrius Aman exsolvit. Postremo variæ jejunii laudes enumerantur.*

28. « Spinæ, inquit, nascuntur in manu ebriosi (*Prov.* xxvi, 9), » quia ipse se manibus suis vulnerat, et ulcera sibi in pectus dejicit. His spinis scindit vestimentum fidei quod accepit, et thesaurum suum servare non poterit. Omnis enim ebriosus et fornicator egebit, et induet se scissa vestimenta insipientiæ. Et ideo potentes vinum prohibentur bibere: ne cum biberint, obliviscantur sapientiam (*Prov.* xxxi, 5).

544. 29. Denique bibebant vinum in ebrietate potentes, qui Holopherni principi militiæ regis Assyriorum se tradere gestiebant: sed non bibebat femina Judith, jejunans omnibus diebus viduitatis suæ, præter festorum dierum solemnitates. His armis munita processit, et omnem Assyriorum circumvenit exercitum. Sobrii vigore consilii abstulit Holophernis caput, servavit pudicitiam, victoriam reportavit. Hæc enim succincta jejunio in castris prætendebat alienis: ille vino sepultus jacebat, ut ictum vulneris sentire non posset. Itaque

(23) Edit. Am. et Rom., *Male servitur gulæ*. Erø. et Gill., *Male Dominicæ*, etc. Mss. vero, *Malæ Dominæ*, Basilius ἀπαρατήτῳ δεσποίνῃ τῇ γαστρὶ λειτουργούντων.

(24) Latinius legendum conjicit: *labor, inquit, et cholera*. Et ei quidem ms. unus astipulatur, nobis autem cæteri, atque omnes edit; LXX vero legunt, Πόνος ἀγρυπνιας, καὶ χολέρας (unum exemplar teste Nobilio, χολέρα), καὶ στρόφος μετὰ ἀνδρός ἀπλήστου.

(25) Rom. edit., *stravit exercitus Assyriorum*. Codex

unius mulieris jejunium innumeros stravit exercitus ebriorum (25).

30. Esther quoque pulchrior facta est jejunio; Dominus enim gratiam sobriæ mentis augebat. Omne genus suum, id est, totum populum Judæorum a persecutionis acerbitatibus liberavit; ita ut regem sibi faceret esse subjectum, non libidinis ardore flammatum, sed cœlesti miseratione conversum ita ut et pœna retorqueretur in impium, et honor sacris redderetur altaribus. Itaque illa quæ triduo jejunavit continuo, et corpus suum aqua lavit, plus placuit, et vindictam retulit. Aman autem dum se regali jactat convivio, inter ipsa vina pœnam suæ ebrietatis exsolvit.

31. Est ergo jejunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam feminas fortiores augmento gratiæ. Jejunium nescit feneratorum, non sortem fenoris novit, non redolet usuras mensa jejunantium: non strangulant filium continentis viri paternæ centesimæ: non vexant viduam oppignorata sobrii viri jura defuncti (26): non defenerata excludit hæredem aula jejuni.

32. Etiam ipsis jejunium convivii dat gratiam. Dulciores post famem epulæ fiunt, quæ assiduitate fastidio sunt, et diuturna continuatione vilescunt. Condimentum cibi jejunium est. Quanto avidior appetentia, tanto esca jucundior. Commendat sitis poculum, nescit vini vetustates (27) quærere. Jejunus quidquid hauserit, transmittit ad satietatem, non ad judicium nares suspendit. Usu etiam pretiosa degenerant: quorum autem difficilis possessio, eorum grata perfunctio. Ipse sol post noctem gratior, ipsa lux post tenebras splendidior, et post vigilias sopor dulcior, ipsa salus post ægritudinis tentamenta jucundior. Ab ipso mundi conditore didicimus sæpe diversitatibus cumulari gratiam. Patrocinator ergo et convivio famem, ut gratior fiat mensa jejuniis.

#### CAPUT X.

*Mystica mensa jejunio comparatur. Quæ famem faciat acceptabile jejunium; quidve sit quod dicitur: Cum jejunatis, ungitur caput vestrum, moraliter ac mystice disquiritur.*

33. Mystica quoque mensa jejunio comparatur: illa mensa (28), de qua dicit David: 545 « Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me (*Psal.* xxii, 5). » Mensa ista famis acquiritur pretio: et poculum illud inebrians sobrietate, cœlestium sacramentorum siti quæritur.

Germ... *Chaldæorum*. Alii omnes mss. ac edit... *ebriorum*.

(26) Aberat vox *jura*, ante *defuncti*, omnibus edit., sed ea in omnibus mss. invenitur.

(27) Omnes edit., *nescit vinum quærere*; mss. vero, *nescit vini quærere vetustates*; nonnulli, *venustates*.

(28) Ita edit. omnes cum mss. aliquot. Alii tamen nec ætate nec numero inferiores, *Mysticæ quoque mensæ jejunio comparatur illa mensa*. Torn. solus, *Mystica quoque mensa jejunio comparatur illi mensæ*.

Dixit enim Dominus : « Qui sititis, ite ad aquam, A et quicumque non habetis argentum, ite et emite, et bibite et manducate (*Isa. LV. 1*). » Et alibi ait : « Ecce qui serviunt mihi, manducabunt : vos vero esuriatis. Ecce qui serviunt mihi, bibent : vos autem sitiatis (*Isa. LXV, 13*). » Qui vos nisi qui ante potastis ? De quibus supra dixit : « Parastis dæmoniis mensam, et implestis fortunæ poculum (*Ibid. 11*). » Ergo si ad mensam illam venerabilem jejunia sancta nos perducunt : si hac fame illa quæ sunt æterna mereamur : quid de iis dubitamus quæ in usu humano sunt, quod etiam suaviora hæc nobis faciat jejunium ?

34. Non autem omnis fames acceptabile jejunium facit, sed fames quæ Dei timore suscipitur. Considera : Quadragesima (29) totis præter Sabbatum et Dominicam jejunatur diebus. Hoc jejunium Domini pascha concludit. Venit jam dies resurrectionis, baptizantur electi (30), veniunt ad altare, accipiunt sacramentum, sitientes totis hauriunt venis. Merito dicunt singuli refecti spiritali cibo, et spitali potu : « Parasti in conspectu meo mensam.. et poculum tuum inebrians quam præclarum est est (*Psal. XXII, 5*) ! » Non sola autem fames quæritur, sed plena disciplina jejunii. Denique aliis dicitur : « In diebus jejuniorum vestrorum invenitis voluntates vestras, et omnes subditos vobis stimulat. An ad judicia et rixas jejunatis et percutitis pugnis ? Ut quid mihi tale jejunium, ita ut audiat in clamore vox vestra ? Non hoc jejunium ego, elegi, et diem ad humiliandum animam suam hominem : nec si flectas ut circulum collum tuum, cinerem etiam et cilicium substernas, nec sic vocabitis jejunium acceptum. Non tale jejunium ego elegi, dicit Dominus (*Isa. LVIII, 3-5*). » Quod jejunium improbetur, audivimus : nunc audiamus quod sit probabile. « Sed solve omnem colligationem injustitiæ tuæ : dissolve obligationes violentarum commutationum, dimitte contractos in remissionem, et omnem conscriptionem iniquam dirumpe. Frange essurienti panem tuum : et egenos non habentes tectum, induc in domum tuam : et si videris nudum, cooperi eum : et domesticos seminis tui non despicias (*Ibid. 6-7*). » Vides quæ species sit et forma jejunii, quis mentis habitus (31) ; ut orationi vaces, et in lege Dei die ac nocte mediteris.

(29) Adverte hoc loco veterem Mediolanensis Ecclesiæ consuetudinem non jejunandi Sabbato, et super eadem re consule nostram in hunc librum Admonitionem.

(30) *Electi*, gradus hic erat inter catechumenos. Etenim quamvis omnes ad baptismum candidati communi nomine vocarentur catechumeni, variis tamen inter se ut gradibus, ita et vocabulis distinguebantur. Qui episcopo suam amplectendæ fidei voluntatem professus fuerat, jam *Christiani* nomen obtinebat : mox factis abjuramentis ad sacras admittentur catecheses, ac tum propriæ *catechumenus* dicebatur : eum deinde solitis expiatum exorcismis *initiatum* nominabant : postea ubi cum aliis baptismi gratiam postulasset, vocabant *competentem* : demum si per suffragia dignus eodem sacramento

35. Ipsa figura corporis plena gravitatis, nullus rubor ebrietatis circumfusus genas qui intentum offendat aspectus, sed vultus casto micet pallore reverendus, sermo gravior, oculus vercundior, gressus stabilior atque moderatior, plerumque enim turbatiore incessu proditur motus animorum. Vultus intentior, et quidam cogitationis suæ arbiter, et tacitus cordis interpret, ut neque tristitiam prætexat, neque solvatur risu 546 incontinenti. Non enim superfluum hoc putes nostræ commonitionis, cum Sapientia dicat in Evangelio : « Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes (*Matth. VI, 16*). » Ideo dixit hypocritas, eo quod simulatione alienam personam induant, sicut in scena qui tragedias canunt, pro eorum dictis quorum personas gerunt, motus suos excitant, ut aut irascantur, aut mœreant, vel exsultent. Affectant enim isti, ut jejunare videantur, hominibus magis quam Deo cupientes probari, quod faciebant Judæi.

36. Et ideo nobis dicitur : « Vos autem cum jejunatis, ungit caput vestrum, et faciem vestram lavate, ne pareatis hominibus quia jejunatis, sed Patri vestro qui est in abscondito : et Pater vester qui videt in abscondito, reddet vobis (*Ibid. 17-18*). » Quid est « Ungite caput vestrum ? » Sed et luxuriosi dicunt : Vino et unguentis nos repleamus. Unguento enim se unguunt, qui corporei odoris (32) gratiam quærunt. Sed illa unguenta libidinis illecebram movere consuerunt. Aliud est sobrietatis unguentum, de quo dicit Ecclesia ad sponsum suum : « Unguentum exinanitum nomen tuum (*Cant. I, 2*) » aliud oleum quo artus animæ et quædam membra pinguescunt. Unde et David dicit : « Impinguasti in oleo caput meum (*Psal. XXII, 5*). » Et hoc est oleum lætitiæ, quo unctus est Christus a Deo Patre, ut præ omnibus suis emereret consortibus. Hoc jubet ungi caput nostrum, ut oleo lætitiæ obducatur omnis simulata tristitia, ne videaris jejunium tuum vendere hominibus, ne videaris contristari in animæ tuæ salute. Nemo enim tristis coronatur, nemo mœstus triumphat. Unge ergo caput tuum, ubi sensus sapientis sunt ; oculi enim sapientis in capite ejus. Ad mysteria vocaris (33), et nescis : discis, cum venis. Et reminiscere illud : « Sicut unguentum in capite, quod

D fuisset judicatus, ipsum in *Electorum* ordinem referebant. Sunt etiam qui catechumenos aliis nominibus recenseant, illos siquidem *audientes, genuflectentes, substratos, electos, competentes* appellant. Vide si lubet Albaspin. in Opt. Milev. Joseph. Vicecom. lib. II, cap. 2, et alios.

(31) Mss. aliquot, *quia abdita probat*. Edit Am. et Era., *quia mentes abditas probat*, Melius mss. atque edit. ut in textu.

(32) Edit. omnes, *qui corpori odoris*. Contra mss. omnes, *qui corporei odoris*, etc.

(33) Hic innuitur cautissimum illud silentium quo sancti Patres mysteria quædam, ac præcipue Eucharistiæ cognitionem catechumenos celare consueverant.

descendit in barbam Aaron (*Psal.* cxxxii, 2), » tunc A cognoscis quid sit : « Ungite caput vestrum : » quomodo placueris Deo, ut tibi sua patefaceret sacramenta, et daret gratiam spiritalem.

37. Est et aliud caput mysticum. Quod illud? Audi : « Caput mulieris vir, caput autem viri Christus (*I Cor.* xi, 3). » Mitte in Christum, mitte etiam in caput ejus unguentum. Caput ejus Deus est. Illa mulier Ecclesiæ typum gerens, quæ in caput ejus misit unguentum (*Matth.* xxvi, 10), confessa est ejus divinitatem; et quæ in pedes ejus misit (*Luc.* vii, 44 *et seq.*) confessa est ejus passionem. Utraque laudatur. Et tu fac quo lauderis, quo remissionem accipias peccatorum. Lava faciem tuam, emunda animam tuam peccatricem, lava conscientiam tuam. Index enim facies plerumque est conscientiæ, et quidam tacitus sermo mentis, cum aut peccato compungimur, aut integritate lætamur. Noli hanc exterminare faciem, lava illam, et omnem sordem conscientiæ tuæ dilue. Exterminat faciem suam qui aliud corde gerit, aliud foris præterdit. Non nos velut 547 quodam peripetasmate operiamus (34) : quod intus est, foris luceat : quod foris est, intus operetur. Nemo in jejunio culpam includat, pure ferat innocentiam. Jejunium enim culpæ interfectorium est.

#### CAPUT XI.

*Jejunii virtus amariorum exemplo illustratur, et esca licet dulcis, quam noxia sit, Esau et Jacob historia ostenditur; tum sequitur exhortatio ad jactantiam in jejunio declinandam.*

38. Nemo amarioribus dulcia præoptet. Dulcis voluptas videtur, amarum jejunium. Hoc amaro illud dulce tollatur. Solent amara etiam ipsis plus prodesse corporibus. Sicut enim cum in intimis puerorum visceribus vermes ex cibi indigestione nascuntur, exstingui non queunt nisi cum amarior potus infunditur, aut medicamentorum vis inolescit asperior, quorum odore morantur : ita profundum animæ virtus ingressa jejunii culpam latentem interficit.

39. Quid Esau servum fratri suo fecit? Nonne esca ad horam dulcis, amara in posterum? Quid Jacob dominum fratri dedit? Nonne contemptus cibi ad tempus amarior, sed salubris in reliquum? Ipsa corpora dulcibus frequenter inflantur, et melle jecur tenditur; idem tamen escæ amaritudine temperatur. Ideo non mediocris, sed laudata quæstio : « De manducante exivit esca, et de forti dulce (35) (*Judic.* xiv, 14). » Alii habent : « Et de tristi dulce, » Græci codices maxime. Sed et forte laboriosum est, exit enim dulce de tristitia vel labore.

(34) Vet. edit. cum tribus mss., *quadam impietate operiamus*. Rom. et alii mss., *quodam peripetasmate*, hoc est velamine. Rursus ubi edit., *præferat innocentiam... interfectorem est*, plures ac probatiores habent, *pure ferat innocentiam... interfectorium est*. Mss. duo, *interfectio est*.

(35) Edit. omnes, *de forti dulcedo*. Mss., *de forti dulce*. Ita etiam lib. *De Tobia* cap. 15, ubi locus hic adhuc magis perspicue explicatur. Quod au-

40. Noli ergo te jactare cum jejunas, noli gloriari, ne nihil tibi prosit jejunium. Quæ enim ad ostentationem fiunt, non in futurum fructum extendent suum, sed præsentium mercede consumunt. Elias in deserto erat, ne quis eum jejunantem videret, nisi soli corvi qui eum pascerent. Elisæus in deserto erat, ubi non inveniretur esca, nisi amara. Joannes in deserto erat, ubi solas locustas et mel silvestre inveniret. Jejunantibus epulæ pio angelorum ministerio deferebantur. Prandebat Daniel inter jejunantes leones. Ille prandebat alienum prandium, feræ non tangebant suum. Jejunantibus epulæ volant, prandentibus pedes vacillant : jejunantibus manna de cælo descendit, epulantibus culpa prævaricationis ascendit.

#### CAPUT XII.

*Quemadmodum in omne facinus præcipitet ebrietas : quamque illa ridicula sit et odiosa, eleganti descriptione exponitur. Post quæ nonnulla de luxurioso adolescente ad philosophiam converso adjiciuntur.*

41. Sed quid est hoc? Dum de jejunio disputo, strepitus audio convivorum. Nisi fallor, in sermone meo redoluit prandium (36). Sonus ergo litterarum invitat, impatientiæ exempla non terrent. Etenim qui jejunantem, et ea quæ 548 legis sunt (37) ferentem, exspectare non passus est populus, utique sedit manducare, et bibere, et surrexerunt ludere. Videmus sacrilegium ebrietati fuisse conjunctum. Nam sicut mater fidei continentia, ita perfidiæ mater ebrietas est. In quod facinus non ista præcipitat?

42. Sedent in foribus tabernarum homines tunicam non habentes, nec sumptum sequentis diei. De imperatoribus et potestatibus judicant, imo regnare sibi videntur, et exercitibus imperare. Fiunt ebrietate divites, qui sunt veritate inopes. Aurum donant, dispensant pecunias populis, civitates ædificant, qui non habent unde cauponi potus sui corporis pretium solvant. Fervet enim vinum in his, nesciunt quid loquantur. Divites sunt dum inebriantur : mox ubi vinum digesserint, cernunt se esse mendicos. Uno die bibunt multorum dierum labores.

43. De ebrietate ad arma consurgitur, calicibus tela succedunt. Pro vino sanguis effunditur, et ipsum sanguinem vina fuderunt. Quam fortes sibi homines videntur in vino, quam sapientes, quam disertis, quam etiam pulchri ac decori, cum stare non possint! Mens necesse est titubet, lingua balbutiat, pallor exsanguis ora suffundat, fetor ebrietatis horrore sit. Barbari in ferrum ruunt, vulgus

tem subdit, *sed et forte*, etc., sensum hunc habet, nempe animal forte ac robustum solet esse laboriosum.

(36) Sic mss. plerique omnes. At edit. tum antiquæ tum Rom., *dum in sermone meo disputo, meum redoluit prandium*.

(37) *Quæ legis sunt*, hoc est, decem præcepta digita Dei tabulis inscripta lapideis.



in rixas (38). Si quis eorum pugno fuerit percussus, videas ora saucium vini lacrymas fundere, miserabiles epilogos decantare. Habet unum hoc temulentia, ut emolliat et resolvat corda temulentorum. Sicut enim ignis probat ferrum durum, ita et vini incendio etiam superbiorum hominum cor liquescit.

44. Omnes sibi vino æquales videntur, nullus inferior. Non pauper diviti cedit, utpotè qui pauperem se esse nescit : non infirmus valido, cui omnis in bibendo est fortitudo : non mendicus locupletis, non ignobilis honorato, cum bibentes, illum regem habeant, qui bibendo superaverit cæteros. Meritoque scriptum est : *Æqualis vita hominibus vinum in ebrietate (Eccli. xxxi, 32).* » Sed utinam et quod sequitur audires : « Bibas illud moderate, ut sis sobrius (*Ibid.*) » Non habes quod accuses : vinum in jucunditate creatum est, non in ebrietate ab initio. Exsultatio animæ et cordis est, si moderate bibas : immoderatio autem potus iracundiam concitat, et ruinas multas efficit.

45. Sed forte dicant has esse potationes vulgarium et levissimorum hominum. Veniamus ergo ad horum potentium et fortissimorum convivia. Non ergo hic unguentatos adolescentulos aut coronatos rosis proferam, qualem ferunt illum fuisse qui delibutus unguentis, redimitus floribus, subnixus meretricibus (39), antelucano potu ebrius, et diurno cereorum comitatus lumine, philosophi auditorium disputantis ingressus sit. Quo audito, coronas, ut aiunt, sensim detraxerit, unguenta C deterserit, scortis vale dixerit philosophus postea tantus evaserit, ut esset sobrietatis 549 exemplum, qui fuerat ante ebrietatis ludibrium. Non

(38) Pugnare inter epulas præsertim Thracibus mos erat. Unde legitur apud Horatium, ode 27 :

Natis in usum lætitie scyphis  
Pugnare Thracum est. Tollite barbarum  
Morem, etc.

(39) Diogenes Laertius lib. iv, in Polemone, hæc de eodem philosopho in scholam Xenocratis ingresso memorat.

(40) Vet. edit., *Non enim emendatum illis invidio; doceam genus, Rom... doceam tamen genus,* etc. Potior est dubio procul nostra lectio, quam e decem Gall. mss. exhibemus.

(41) Edit. vet., *Igitur hinc adolescentes lubricos, ad convivia præliatorum veniamus...* Rom. edit., *Igitur hinc ad convivia,* etc. Mss. vero partim, *Arce igitur;* partim, *Apage igitur,* etc.

(42) Ita mss. decem. Alii autem duo, et omnes edit., *infantium aureis bullis.* Solebant quidem veteres aureas bullas infantium collo appendere, sed non ita proprium erat huic ætati hujusmodi ornamentum, ut etiam in proveciori non adhiberetur, unde vocem *infantium* hic necessariam non putamus. Bullæ autem dicebantur quidam globuli qui bullas guttis pluvie decidentibus in aqua excitari solitas similitudine referebant.

(43) Omnes edit., *per singularum distincti ætatum vices Cernas poculorum... vasa exposita aurea et argentea.* Cum his plerique mss. faciunt, nisi quod omittunt *aurea et.* Alii vero in quibus et Thuan. ante mille annos exaratus, ut in textu. Illic autem

A enim unum emendatum illis invidio (40), ut doceam genus eorum luxuriæ a me non esse simulatum. Certe ille si resipuit a vino, fuit tamen semper temulentus sacrilegio.

### CAPUT XIII.

*Militarium hominum convivia, cum pugna quadam atque spectaculo comparantur, et eorum partes singulæ, et quasi quædam protasis, epitasis et catastrophe quam diligentissime describuntur.*

46. Apage igitur hinc adolescentes lubricos, ad convivia præliatorum venimus(41). Inter arma prandendum est, stipatores hi sunt bellici qui ministrant, succincti auro, et Babylonicis lumbos suffulti balteis : aureis torquibus nitent colla, aureis bullis (42) zonam tegunt, aureis thecis cultros includunt suos, quibus dimicent cum epulis dividendis. Assistunt pueri coma nitentes, ex gente barbarica ad hos usus electi, per singularum distantias ætatum vices (43). Cernas populorum diversorum ordines, aciem ordinatam putes : vasa exposita argentea, pompam arbitreris : cornu (44) in medio vini plenum, non præliaris(45), sed epularis instrumentum buccinæ, quod discumbentes in certamen accendat.

47. Primo minoribus poculis velut ferentariis pugna præluditur (46). Verum hæc non sobrietatis species, sed bibendi est disciplina. Etenim ut tragædiarum actores primo sensim vocem excitant, donec udæ vocis(47) aperiant iter, ut postea magnis possint clamoribus personare; ita isti quoque in principio præludioris se exercent poculis, ut irritent sitim; ne forte restinguant eam, et satiati postea bibere non possint. Ergo ubi res calere cœperit, postulant majoribus poculis: fervor inardescit martius, cibos sitis exæstuat (48), et ubi imminui visa, potu per singularum... vices, idem est ac vices ministrandi : vel, ordinum mutationes fiunt pro singularum ætatibus; ita ut in primo versu starent natu majores, et sic deinceps.

(44) Cornu, id est corneum vas, quo veteres ad servandum vinum, oleum, aliosque liquores utebantur.

(45) Omnes edit., *non epularis, sed præliaris;* mss. contra, *non præliaris, sed epularis.*

(46) Edit. Am. et Paris. *quædam, velut voluntariis pugna præluditur;* Era., *velitarius pugna.* Gill., Rom., et aliæ Paris., *velitari pugna.* Aliqui mss. partim his, partim illis accedunt : alii ætate ac numero potiores, ut in textu. Porro ferentarii erant levioris armaturæ milites, qui antequam totis viribus concurreretur, pugna præludebant.

(47) Edit., *vivæ vocis.* Mss. aliquot, *nudæ vocis.* Alii melius, *udæ vocis,* hoc est liquidæ ac mobilis.

(48) Priscæ edit., *inardescit. Arctibus cibis siti exæstuat.* Gill. in marg., *Aridas,* quam vocem edit. Rom. in textum transtulit, cætera non absimilis. Illis conveniunt haud pauci mss. *Elegantius tamen Thuan., Laud., Vict., Torn. et Dion., inardescit martius, cibo sitis exæstuat;* quibus in ultima parte cod. Germ. et Colb. concinunt. Rursus edit. omnes : *Et ubi imminui vasa cœperint.... reparantur.... Et inter moras sæpe geminantur.... contentiones diversæ et magna certamina,* etc. Quamvis autem his sensum effici satis commodum negare non possimus, tamen non potuimus lectionem mss. Thuan., Laud., Dion., Germ., Vict., Mich. et Colb. illis non præferre.

meraciore reparatur. Certant pocula cum iberulis, A et inter morsus sæpe remittuntur. Deinde procedente potu longius contentiusque, diversa et magna (49) certamina, quis bibendo præcellat. Nota gravis, si quis se excuset, si quis temperandum forte vinum putet. Et hæc donec ad mensas perveniatur secundas.

48. At ubi consummatæ fuerint epulæ, putes jam esse surgendum: tunc de integropotum instaurant suum; et cum consummaverint, tunc 550 inchoare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres quasi instrumenta bellorum. Ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub iudice, sub lege decernitur. Agonothetes (50) illis furor est, stipendium debilitas, victoriæ præmium culpa. Pendet anceps diu et dubius belli eventus; furor enim ille est præliaris. Cedunt pincerarum manus vina fundentium, et coquorum labores calida ministrantium: cedunt qui mensuras ipsas bonas supereffluentes diligenti librant examine, ne quid effundant: non cedunt bibentes.

49. Sola illa sunt sine excusatione certamina. In bello si quis se inferiorem viderit, arma convertit, et meretur veniam: hic si quis calicem convertat, urgetur ad potum. In scammate (51) si quis manum levat, exsors quidem palmæ, sed immunis injuriæ est: in convivii etsi manum revocet a vino, ori ejus infunditur. Omnes inebriantur, victores victique omnes ebrii jacent, plerique sopiti. Nec portaricos ad sepulcrum licet, priusquam is qui pascit, de omnibus se vindicatum viderit, ut ulciscatur dispendium. Qui autem damna non sentit, hanc mensæ suæ C gloriam putat, si ex ea vulnerati omnes ac saucii tanquam de arena exeant.

50. Spectaculum triste Christianorum oculis, et miserabilis species. Cernas juvenes terribiles visu hostibus de convivio portari foras, et inde ad convivium reportari, repleti ut exhauriant, et exhauriri ut bibant. Si quis verecundior fuerit, ut erubescat surgere; cum jam immoderatos potus tenere non possit, anhelare vehementius, sudare, gemere, signis prodere, quod pudeat confiteri. Ibi unusquisque pugnas enarrat suas, ibi fortia facta prædicant sua, narrant tropæa vino madidi, et somnolenti nesciunt mente, quid lingua proferant. Unusquisque stertit et potat, dormit et dimicat; et si

(49) Omnes edit., *longius contentiones diversæ, et magna, etc.*

(50) *Agonothetes* iudex ac præses certaminis, hoc loco idem atque convivii moderator. Etenim solebant antiqui priusquam discumberent talis sortiri, et cui jactus Veneris omnium fortunatissimus evenisset, eidem regnum vini committebatur, ut ex Horatio cognoscere est lib. 1, ode 4, et lib. 11, ode 5. Innuit etiam sanctus doctor fuisse qui bibacitatis præmium proponerent, quod Alexandrum Magnum lactitasse auctores memorant.

(51) *Scamma*, locus fossis inclusus, ubi gladiatores certabant: e quibus qui succumbebat, sublata manu victum se fatebatur, ac veniam postulabat.

(52) Solebant qui vulnerati vel interempti fuerant in prælio, domum in clypeo referri: unde Ausonius de Lacæna muliere;

quando consurrectum fuerit, viri præliatores stare non possunt, egressu vacillant. Rident servuli dominorum opprobria, manibus suis portant militem bellatorem, imponunt equo. Itaque hac atque illac tanquam navigia sine gubernatore fluctuant, et tanquam vulnere icti in terram defluunt, nisi excipiantur a servulis. Alii referuntur in scutis (52), fit pompa ludibrii. Quos mane insignes armis spectaveras, vultu minaces, eosdem 551 vesperi cernas etiam a puerulis impune rideri, sine ferro vulneratos, sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremulos, in ipso juventutis flore nascente (53).

#### CAPUT XIV.

*Reprehenduntur qui convivia ad temulentiam præparant: e major esse vini, quam veneni vis ostenditur.*

51. Quis tale miscuit furoris poculum? Quis tantum infundit mentibus venenum? Periclitatur homolutum esse de corpore (54): et ipse sibi reus est insanie voluntarie, corruptelæ spontaneæ; et tamen nec vos excusamini qui vocatis ut amicos, et emittitis ut inimicos. Quanto melius in terram tua vina fudisses? Sed et terra inebriat, et asperiores etiam ipsas feras reddit, si vini contigerit odor. Denique vindemice tempore si vineam intraverint, solent ebrietate succendi. Quid te delectant damna sine gratia? Rogas ad jucunditatem, cogis ad mortem: invitas ad prandium, efferre vis ad sepulcrum (55): cibos promittis, tormenta irrogas: vina prætendis, venena suffundis. Omne enim quidquid nocet, venenum est. Tollit sensus, viscera exurit, somnum infestat, caput vexat.

52. Etiam major vis vini, quam veneni est. Denique verenum vino excluditur, non vinum veneno. Merito Deus per Moysen non solum veneno, sed etiam draconum veneno, vinum comparavit dicens: « Furor draconum vinum eorum, et ira aspidum insanabilis (*Deut.* xxxii, 33). » Et pulchre addidit, *insanabilis*; multi enim a reliquo serpentium veneno curantur, nemo ab ebrietate. Certe veneno caro vulneratur, mens sine noxa est: ebrietas ad corporis mortem, mentis etiam (56) crimen adjungit. Adverte autem et perfidiæ venenum, vini declaratum nomine. Ait enim supra de alienigenis, qui nescirent Deum. « De vinea enim

Mater Lacæna clypeo obarmans filium.

Cum hoc, inquit, aut in hoc redi.

(53) Edit. aut., *in ipso juventutis flore arentes*; Rom. et mss. nonnulli, ... *marcentes*. Sex alii bonæ ætatis, *nascente*.

(54) Omnes edit., *ultum esse de corpore*. Omnes mss. *lutum esse de corpore*, id est, periclitatur ita corrumpi, ut ejus corpus in lutum vertatur. Et sane id confirmant tum voces illæ sequentes, ... *corruptelæ spontaneæ*, tum Basilii locus ubi ait: *κινδυνεύει λοιπόν βόρβορος εἶναι ἀντὶ ἀνθρώπου*.

(55) Mss. fere ad unum, *nec ferre vis ad sepulcrum; nec ferre jus, etc.*

(56) Ita sex mss. melioris notæ. Alii autem atque omnes edit., *vulneratur, vino mens: noxia est ebrietas ad corporis sanitatem, menti etiam, etc.*

Sodomæ vinum eorum, et vitis eorum vitis Gomorrhæ: uva eorum, uva fellis, botrus amaritudinis in ipsis (*Deut. xxxii, 32*). »

## CAPUT XV.

*Se non omnia dixisse quæ in ebrios dici poterant ostendit exposito Isaïæ loco: unde in lasciviam popinonum invehitur, et ad finem quædam de calice aureo Babylonis, et vase apostolico subjungit.*

53. Putatis me tanquam vino crapulatum, intemperantius jejunii prædicationi (57) hunc miscuisse sermonem; et adhuc propter hos fortissimos viros quanta præterii, quanta minora dixi, quam Dominus locutus est! Audistis quid per Moysen dixerit, audite quid in libro sermonum Isaïæ scriptum sit. Invehitur enim Dominus in hujusmodi versus (58), et ait: « Væ iis qui con-  
B surgunt mane, et sectantur siceram, qui ebrii sunt vesperi; nam vinum eos comburet. Cum cithara enim et psalterio et tympanis vinum bibunt: opera autem Domini non **552** respiciunt, et opera manuum ejus non considerant. Cui væ, inquit, cui judicia, cui tumultus (*Isa. v, 11*)? » Diversa singulis, temulentis omnia. Væ enim iis qui ebrii sunt vesperi (*Prov. xxiii, 30*)! Quid ergo illis qui et ante vesperam, et frequenter in lucem madent? Ergo væ sibi debitum. Habent concertationes, conserunt lites, in cædem prosiliunt, et veniunt ad judicia vel vocantur. Habent ergo judicia tanquam rei. Fit nonnunquam gravior tumultus, quia vino mens pervertitur ebriosi: « Et non meminit regis, nec magistratus, » ut scriptum est: « et omnia aperta facit loqui, et non meminerunt, cum biberent, C amicitia, nec fraternæ necessitudinis (*III Esdr. iii, 21 et seq.*) : » sed post tumultum (59) sumunt gladios; et cum a vino mersi fuerint, et surrexerint, non meminerunt ipsi quæ gesserint. Habent ergo etiam dignam mercedem tumultus.

54. Præterieram certe ego citharam, psalteria, tympana, quæ cognovimus convivii hujusmodi frequenter adhiberi, ut vino et cantu excitentur libidines. Plerique etiam, Persico more, mulieres dignas temulentorum consortio induci jubent, et ab his phialas accipiunt, atque illis se substernunt sedentibus. Et hunc ritum sacratæ habent observationes in ebrietatis ministerium. Habent ergo vinum et barbari: libenter his Romani indulgent; ut et ipsi solvantur in potus, et enervati ebrietate vin-  
D cantur. Nec solum vinum ebrietatem facit, sed et sicera. Denique Hebræi omnem potum qui inebriat, siceræ nomine vocant.

55. Non immerito ergo væ illis qui mane ebrie-

(57) Edit. omnes, *jejunii prædicatione.... et adhuc secundum prophetas fortissimos viros*. Sed melius mss. omnes, *jejunii prædicationi.... et adhuc propter hos fortissimos viros*; ac forte sanctum ipsum audiebant aliqui militares viri, quos sibi reddere infensos nollet.

(58) Sic mss. omnes: quod quidem interpretamur in hunc sensum: Invehitur... in hujusmodi homines (ebriosos nimirum) conversus. Nisi quis

tatis potum requirunt, quos conveniebat Deo laudes referre, prævenire lucem, et occurrere oratione Soli justitiæ (60), qui suos visitat, et exurgit nobis, si nos Christo, non vino et siceræ surgamus. Hymni dicuntur, et tu citharam tenes? Psalmi canuntur, et tu psalterium sumis aut tympanum? Merito væ, quia salutem relinquis, mortem eligis. Vix diluculum, et jam cursatur per tabernas, vinum quæritur, excutiuntur tapetes, accubitum festinant sternere; lagenas argenteas, auratos calices exponunt. Væ, inquit, ista quærentibus!

56. Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram. « A vino ejus biberunt omnes gentes, ideo commotæ sunt. Et subito cecidit Babylon, et contrita est (*Jerem. li, 7, 8*). » Calix ergo aureus contritus est: quia Babylon contrita est, quæ est calix aureus. Sed quamvis auro se jactet et pretio, in Domini et ipsa est potestate. Denique divina indignatione conteritur. Qua ratione calix aureus? Quoniam qui veritate deficitur, quærit illecebram; ut species saltem pretiosa ad bibendum aliquos possit illicere.

57. Constitue ante oculos tuos pompam hujus sæculi, vides speciosam illecebram, sed inanem gratiam. Non te inducant aurea vasa et argentea **553** « Habemus et nos thesaurum in vasis fictilibus (*II Cor. iv, 7*). » Vas apostolicum fictile est, sed in eo thesaurus est Christi. Væ siceram mane sectantibus! Aureum est hoc vas, poculum est, et in eo poculo venenum mortis, venenum libidinis, venenum ebrietatis. Hoc qui biberit, commovetur et cadit. Commovetur non solum corpore, sed etiam corde turbato; commoveri enim peccati est.

## CAPUT XVI.

*Ebrios Caini ac persecutorum Domini similes esse, imo dæmoniactis ipsis miseres: iidem suis coloribus depinguntur: in quos Jeremiæ verba cadere declurat sanctus doctor.*

58. Denique Cain exiens a conspectu Dei, habitavit in terra Naid, quod interpretatione significat commotionem. Ergo qui calice aureo inebriatur, peccato movetur. Quid te sub maledicto constituis Cain illius parricidæ, ut tremas atque movearis? Sed et persecutores Domini transeuntes movebant capita sua. Exagitabat enim eos spiritus nequam, qui repleta a se corpora movere consuevit. Et ille cum defuerit, tremor desinit: ebrietas autem perpetuum dat tremorem. Sudant vinum cor-

malit voces in hujusmodi versus sumere pro in hujusmodi sententiam, verba, formam. Versus enim proprie significat id quod nos lineam vocitamus. Edit. autem hæc præferiebant: *Invenitur enim Dominus hujusmodi verbis usus, et ait.*

(59) Ita mss. omnes; edit. vero, *sed non post multum*; minus bene, ut ex serie orationis manifestum est.

(60) Edit. *vacare orationi, occurrere soli, etc.*

pora temulentorum : si levius ea tetigeris, exprimis vinum.

59. Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentivum insaniam, ebrietas venenum insipientiam (61). Hæc sensus hominum mutat et formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Si quidem naturali vapore corporis calidi, et præter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt, et in bestiales libidines excitantur; ut nullum tempus præscriptum habeant, quo deceat indulgere concubitu. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furorem inardescunt, sensum excedunt. Hinc phrenesis periculosa : hinc calculi gravis pæna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens semesas epulas cum internorum viscerum cruore fundentium. Mentior, nisi eadem Dominus per Jeremiam locutus est dicens : « Bibite et inebriamini, et vomite, et cadetis, et non surgetis (Jer. xxv, 27). »

60. Hinc etiam vanæ imagines, incerti visus, instabilis gressus, umbras sæpe transiliunt sicut foveas. Nutat his cum facie terra, subito erigi et inclinari videtur, et quasi vertatur, timentes in faciem ruunt, et solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi, Murmur in auribus tanquam maris fluctuantis fragor, et resonantia fluctu littora. Canes si viderint, leones arbitrantur, et fugiunt. Alii risu solvantur incondito, alii inconsolabili mœrore deplorant, alii irrationabiles cernunt pavores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita 554 his somnium est, somnus his mors est (62) : excitari nullis vocibus possunt, quantolibet stimulandos impulsu putes, nisi resipuerint, evigilari non possunt.

61. Unde bene Jeremias hujusmodi hominem tanquam superfluum creaturam, deslendum putat. Quid enim est homo ebrius, nisi superflua creatura? Itaque sic ait : Sicut fletum Jazer, deflebo te, vinea; quia deserta est civitas Jazer (Jerem. XLVIII, 32). » Et infra : « Vinum in torcularibus tuis mane non calcaverunt, meridie autem fecerunt (63) (Ibid. 33). Jazer ποτήσις περισσός, factura

(61) Rom. edit., *venenum sapientiam*; aliæ omnes, *venenum insipientiam*.

(62) Ubi omnes edit. *somnus, his mors est*, reponendum e cunctis codd., *somnus his multus est*.

(63) Rom. edit., *neque vespere fecerunt celeuma*. Aut. vero et mss. *meridie autem non fecerunt*. Iterum Rom. edit., *Jazer, Moab, Sabama, et Segor.*, ubi vet. habebant, *Jazer, Mohi, Ticine, Piccot*. Sed qui ultimas Paris. curavere, ad finem hujus cap. optime annotarunt veram lectionem esse eam, quam nos in textum mss. etiam auctoritate transulimus.

(64) Vet. edit., *pro salute imperatorum, et... sit reus in devotione*, Rom. .... *imperatoris, et... hic sit reus indevotionis*. At mss. sex vetustissimi, *Opto salutem imperatorum*, etc. Unde satis verisimile est hanc fuisse formulam, qua se in propinando ad bene precandum imperatoribus hortabantur.

A superflua est. Moderatio enim naturalis est : supra mensuram quidquid est superfluum habetur : ita est ebrietas quæ fletu prophetico deploratur. Unde ait Apostolus : « Nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed inebriamini spiritu (Ephes. v, 18). » Est ergo ebrietas culpæ, est et gratiæ. Et forte hæc naturæ, quæ gratiæ, qui ad imaginem et similitudinem Dei facti. Spiritu sancto repleti esse debemus.

#### CAPUT XVII.

*De obtestationibus, sacramentis, ac propinationibus compotantium. Quomodo sæpe secretiora vino extorqueantur. Et de prodigiosa quadam bibendi ratione, et quam ea sit valetudini perniciosam.*

62. Quid autem obtestationes potantium loquar? Quid memorem sacramenta, quæ violare nefas arbitrantur? Bibamus, inquiunt : Opto salutem imperatorum; ut qui non biberit, fiat reus indevotionis (64). Videtur enim non amare imperatorem, qui pro ejus salute non biberit. O piæ devotionis obsequium! Bibamus pro salute exercituum, pro comitum virtute, pro filiorum sanitate. Et hæc vota ad Deum pervenire judicant, sicut illi qui calices ad sepulcra martyrum deferunt, atque illic in vesperam bibunt, et aliter se exaudiri posse non credunt (65). O stultitiam hominum, qui ebrietatem sacrificium putant; qui æstimant illis ebrietatem placere (66), qui jejuniu passionem sustinere didicerunt.

63. Quantos de intemperanti convivio novimus ad tormenta venisse? Dum per ebrietatem de imperio suo certant, et sibi regna promittunt, aliis honores pollicentur, infelices ad pœnam ducti sunt, qui quid dicerent nesciebant. Unde plerique boni iudices ea quæ per ebrietatem dicta essent, tenenda ad crimen non putaverunt. Plerique etiam vino utuntur ut equuleo; et quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo; ut patriæ statum, salutem civium, defensionis suæ prodant consilia. Virtus enim plerumque vincit dolorem : fidem autem potus excludit. Cognovi plerosque fidiculis exulceratos nomen suum negasse. Quis inter cyathos (67) textit quod latere cupiebat?

(64) Hic ritus a religione ortus in lasciviam atque intemperantiam cum degenerasset, post illa religiose fuit antiquatus. Vide nostram ad hunc tractatum Admonitionem.

(66) Ita mss. magno consensu. Edit. Am., *illos ebrietate placare*, quod Era. et aliæ deinceps emendare voluerunt in hunc modum : *illos ebrietate placari*, etc.

(67) Hoc loco dissimulandum non putavimus, ubi edit., præferunt *fidiculis exulceratos*. . . . *inter cyathos*, etc. codices mss. fere ad unum exhibere, *fiduciales exulceratos*. . . . *inter clindias*, etc. Et hoc consensu nonnihil moti fuimus, ut germanam lectionem esse hanc suspicaremur; atque ea forsitan ætate qua non minimum degeneraverat latinitas, homines fiducia plenos et constantia, quique quod suæ fidei commissum esset, nullis tormentis evulgarent, fiduciales vulgo dici solitos; similiter etiam hosce lectulos, quibus epulantes accumbe-

**555** 64. Quid retexam auditum mihi non poculi (68), sed profluvii genus, quo in ora hominum tanquam per fistulas aut canales vina funduntur? Hos homines, an utres verius aestimaverim? Et tamen ipsi utres, nisi moderata transfusio sit, sæpe rumpuntur. Per cornu etiam fluentia in fauces hominum vina decurrunt; et si quis respiraverit, commissum flagitium, soluta acies, loco motus habetur. Aqua decurrens a Libano cautes rupeas solvit, quomodo mollibus putant nequaquam nocere visceribus vinolentorum impetus fluentorum?

65. Elephantos quoque ferunt promuscide haurire aquæ plurimum; eosdem tamen ad sedandam sitim moderato potu esse contentos: sed si forte ab aliquo caupone fuerint mercede fraudati, indignantes replere concavum promuscidis, non ut bibant, sed effundant; atque in momentariis inundationibus irrigare ejus tabernam, de quo se putarent vindicandos. Siccantur ad potum subito lacus, ac repente funduntur, natant omnia. Cui non mirum, tam immania belluarum corpora superfluum nil tenere?

#### CAPUT XVIII.

*Feminarum ebrietas quam sit ipsis propudiosa ac perniciosa spectantibus: quod malum ubi deploravit, quantum bonum sit sobrietas, et quantum malum intemperantia exemplo Israelitarum patefacit.*

66. Sed quid de viris loquamur, quando etiam feminæ, quas oportet sollicitiorem castitati sobrietatis adhibere custodiam, usque ad ebrietatem bibunt? Deinde surgentes, quas etiam inter secreta domus vel audiri ab alienis non convenit, vel videri, prodire audent in publicum, non velato capite, vultu procaci. Apostolus (*I Cor. xiv, 35*) mulieres tacere etiam in Ecclesia jubet, domi viros suos præcipit interrogare. Illæ in plateis inverecundos etiam viros sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros ducunt, jactantes comam, trahentes tunicas, scissæ amictus, nudæ lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se juvenum libidines motu histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum, et fit miserabile theatrum. Inter saltantium ruinas et spectantium lapsus, cælum impuro contaminatur

bant, clindias seu clindia, quasi κλειδιά appellatos. Verum hujus nostræ conjecturæ penes doctores esto iudicium.

(68) Omnes omnino edit., *Quid retexam audita? Mihi non poculi, sed profluvii genus esse videtur quod*, etc. Melius vero mss. Thuan., Laud., Dion., Germ., Vict. et Colb. ut nos in corpore. Porro hunc bibendi modum haud inviti crediderimus eundem esse, quem vocitabant amystide bibere ἀμύστι πινεῖν, immotis labris et continuo ductu bibere: de quo Horatius, lib. 1, Ode in Numidæ reditum nonnihil habet.

(69) Rom. edit. ita restituit e cod. Vat. cui et nostrates in hoc consentiunt; at in ant. edit. legabatur: *Inter saltantium lapsus, oculo impuro, et contaminato aspectu*, etc. Rursus ubi edit. omnes,

**A** aspectu (69), terra turpi saltatione polluitur, quæ obscenis saltatibus verberatur.

67. Quomodo patienter loquar, pie præteream, convenienter defleam? Vinum nobis tantarum animarum damna intulit. Etenim si vinum et mulieres discedere a Deo faciunt, quod vel ebrietas, vel libido prævaricationis illecebræ **556** sint, si singula ac separata hæc faciunt, quid faciunt unita? Unde non immerito ait sapiens ante nos quidam: « Mulier ebriosa, ira magna (*Eccli. xxvi, 11*). »

**B** 68. Quid autem mirum si vino decipiuntur animæ feminarum, cum omnes illæ tribus patrum, cum de Petra biberint aquam, manna manducarent, gentes validissimas vincerent, et non erat in his ullus infirmus? ubi vero carnes desiderare cœperunt, et desiderii in Ægyptum convertebantur, nequaquam ex tot millibus hominum in terram repromissionis præter duos pervenire meruerunt? Itaque quid boni sit sobrietas, quid mali intemperantia, hinc colligere datur: quando murmura-bant requirentes Ægypti delicias, a serpentibus mordebantur: quando per maris Rubri transibant semitam, aquam bibebant. Non ergo veremur exemplum, non fugimus delicias (70), ne nos futurorum bonorum adeptione defraudent?

#### CAPUT XIX.

*Luxuriosi exilium Isaias prophetia denuntiari; mare a mercatoribus, in quorum avaritiam invehitur, sollicitari non debere; cum non ad navigandum, sed ad escam, et non hominibus, sed piscibus ad perambulandum fuerit datum: postremo qua ratione navibus comparentur voluptuosi.*

**C** 69. Et quid aliorum utar sententiis (71)? Ipsi bene pasti ac luxuriosi quid sibi sperent, audiamus. Inducit enim eos Isaias propheta dicentes: « Manducemus et bibamus: cras enim moriemur (*Isa. xxi, 13*). » Meritoque exclamat: « Ululate naves Carthaginis, quæ perierunt, et non amplius erunt (*Isa. xxiii, 1*). » Quod est dictum de visione Tyri, quam luxuriosam urbem cognovimus. Ideoque nona visio est, non septima aut octava, quod ea neque legem custodiat, neque Evangelii gratiam: cum et Sabbato legitimo ignes libidinis adolere sit vetitum, et Evangelii serie octavus dies resurrectionis illuceat. Idem autem dies primus atque octavus, quia Dominica dies in se recurrit. Luxuria ergo nec fidem habet (72), nec observantiam disci-

**D** *obscenis cantibus verberatur*, mss. habent partim *obscenis saltantibus*, partim, *obscenis saltatibus* (unus saltationibus) *verberatur*.

(70) Edit. omnes, *Nos ergo vereamur exemplum, nos fugiamus delicias*, etc. Non incommode; sed tamen vehementior est dicendi forma per interrogationem cum increpatione conjunctam, ut eam e mss. septem melioris notæ exhibemus.

(71) Omnes edit. ac duo mss., *utar exemplis*; reliqui mss., *utar sententiis*.

(72) Ita sex mss. melioris manus. Alii autem et omnes edit., *nec finem habet*. Utraque lectio defendi potest; sed tamen nostra videtur præferenda, *ut nec observationem disciplinæ referatur ad superiora illa, neque legem custodiat*. Et, *nec fidem ad ista, neque Evangelii gratiam*.

plinæ : luxuria seminarium et origo vitiorum est. Nec arbitremini adversus Apostolum dixisse (*I Tim.* iv, 1), quia ille ait avaritiam radicem esse vitiorum omnium, quoniam luxuria ipsius est mater avaritiæ. Etenim cum exhausserit quis luxuriando proprias facultates, quærit postea avara compendia.

70. Auditis hodie quid lectum sit : « Mercatores, inquit, Phœnicum transmeantes mare in aqua multa ; semen mercatorum sicut messis quæ defertur (*Isa.* xxiii, 2, 3) » Vicinæ sunt istæ civitates, Tyrus, Phœnice, Sidon : vicinæ ut locis, ita et vitiis. Mercatores a negotiationibus periculosa transfretatione maris **557** lucella quærentes (73). Sollicita vita hominum, inquieta conversatio, et quodam semper in turbine, ventis ipsis mobilior quibus volvitur, et huc atque illuc sæpe jactatur. Utique accusatis crebra naufragia, quis vos navigare compellit ? Quasi non invidia opum et terras faciatis intulas, et ad latrocinium plurimos excitetis ? Mare non ad navigandum fecit Deus, sed propter elementi pulchritudinem. Latius pelagi fudit æquora, certe ut freto includeret terras, ne longius tu vagus et exul errares. Sed tempestate jactatur mare. Timere ergo, non usurpare debetis (74). Elementum innocens nihil deliquit ; temeritas humana sibi et ipsa discrimini. Denique qui non navigat, nescit timere naufragium. Dominus dixit : « Dominani piscium maris (*Gen.* i, 28), » non dixit : Navigate in fluctibus. Denique et propheta Jonas, qui missus est in Ninivem, ut pœnitentiam prædicaret, quia voluit navigare, ut fugeret a facie Dei, tempestate turbatur, et sorte ductus, et jactatus in mare, et exceptus a ceto est.

71. Propheta quoque David ait, cum Dei circa hominem commemoraret gratiam : « Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres cœli, et pisces maris, qui perambulant semitas maris (*Psal.* viii, 8, 9). » Piscibus dedit, non hominibus, perambulare semitas maris. Ad escam tibi mare datum est, non ad periculum : ad cibum, non ad mercatum utere. Cur tibi periculum generas de voluptate ? cur separatoris elementi profunda rimaris ? Cur inquietas mundi altiora secreta ? Cur postremo sæpius sulcare atque exarare fluctus impatiens nauta contendis ? Cur tantas frequenter innoxia æquora, irritas procellas ? O inexplebilis avaritia mercatorum ! Credit tibi et mare, et inquietudinem tuam pelagus ferre non potest (75). Denique to-

(73) Edit. Am. et Era. cum mss. aliquot, *Mercaturis ac negotiationibus periculosam transfretationem maris. Lucella quærentes* ; Gill. ac Rom. .... *Lucella quærens*. Alii mss. partim, *mercatores* ; partim *mercatoribus*. Nonnulli *transfretatio*, alii *transfretatione*, etc. In hac autem varietate quos commodiorem sensum reddere existimavimus, aliis prætulimus.

(74) Omnes edit., *Temere ergo non usurpare debemus*. Omnes mss., *Timere ergo non*, etc.

(75) Ant. edit. et cod. Mich. et Val., *cede et tu ubi et pelagus inquietudinem tuam non potest sustinere*.

ties recurrentibus mercatoribus exaratam ; « Erubescere, Sidon, dixit mare (*Isa.* xxiii, 4). » Tanquam fatigati elementi vox ista dicentis est : « Erubescere, Sidon, » hoc est, meos fluctus negotiator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior ; et erubescere vel pudore, quoniam periculo non moveris. Verecundiores venti sunt quam vestræ cupiditates. Illi habent otia sua, nunquam vestra quærendi studia feriantur. Et cum otiosa tempestate est, nunquam vestra otiosa sunt navigia. Versatur unda sub remige, quando quiescit a flamine.

72. « Non parturivi, inquit, nec peperivi, nec enutrivivi juvenes (*Ibid.*). » Quid me inquietant quos nescio, quos non agnosco ? « Ite in Carthaginem, ululate, qui inhabitatis insulas (*Ibid.* 6). » Supra dixit : « Ululate, naves Carthaginis. » Carthaginem etenim Tyrii condiderunt, et ideo Carthaginenses sequuntur luxuriam conditorum, transfusa in se decolora successione nequitie, pessimorum vitiorum deteriores hæredes. Et bene luxuriosos, naves dixit. Sicut enim hæ vento, ita illi cibo jactantur et vino. Insulas **558** repleta potu corpora inhabitant (76), naufragiis circumsonant tunduntur fluctibus ebrietates, nec per diem, nec per noctem quiescunt. Horum igitur mercatorum semen in aqua, messis in fluctibus est. In aqua enim labores suos seminant, ut pericula metant. In aqua eis seges pullulat, in aqua messis exuberat. Fructus ipse in aqua est, nunquam tutus et solidus. Unde recte ait (*Ezech.* xxviii, 17, 18) : Qui seminabat in terra, non introivit in negotiationem : imo qui seminabat in cœlo. Sed est bona terra in qua quicumque seminaverit, fructus ei cœlestes orientur.

#### CAPUT XX.

*In verborum vilitate sæpius majorem inesse efficaciam. Quomodo canticum meretricis nationum congregatio cantaverit ; cum exhortatione ad morum conversionem, necnon ad peccata eleemosynis redimenda.*

73. « Ululate, inquit, iterum, naves Carthaginis, quoniam periit munitio vestra ; et erit in illa die, relinquetur Tyrus (*Isa.* xxiii, 14) » Et infra : « Eritque post septuaginta annos Tyrus ut canticum meretricis. (*Ibid.* 15). » Vide quibus verbis utatur propheta, nec refugiat verbum istiusmodi vilitatem. Nos interdum refugimus ; non quod nobis quam illis lingua sit castior, sed auctoritas inferior. Major enim vis rerum in talium expressione sermonum est ; ut qui delicta non erubescunt, eru-

*Denique, etc.* Rom. edit., *cedit tibi pelagus, et mare inquietudinem tuam ferre non potest toties, etc.* Verum mss. nobiscum faciunt ; nisi quod voces *ferre*, et *denique* in compluribus desiderantur.

(76) Edit. vet., *Insequæ repletæ potu inhabitant, etc.* Rom. cum uno Vat. cod., *In insulas repleta potu navigant corpora, etc.* Mss. vero partim. *Insulas repletas potu inhabitabant*, partim nobiscum. *Insulas repleta potu, etc.* Aliqui demum, sed inferioris notæ : *Insulæ quæ repletæ potu invitant, etc.*

bescant vel nomina delictorum. « Eritque Tyrus, A inquit, ut canticum meretricis. » Vide ne cum aliquis illos choros viderit turpia verba cantare, dicat (77) : Ecce Tyrus facta est ut canticum meretricis. Oraculum prophetice annuntiationis impletum est.

74. Et subiecit : « Accipe citharam, et vagare, ci-  
vitas meretrix (78) oblita, bene cithariza, multa  
canta, ut fiat memoria tui. Et post septuaginta an-  
nos erit Tyrus ut canticum meretricis, et visitatio-  
nem faciet Deus Tyri (Ibid. 46). » Unde possumus  
et in bono canticum Rahab illius meretricis acci-  
pere, quæ exploratores Jesu fideli mente suscepit.  
Nam et Dominus ait : « Cantavimus vobis, et non  
saltastis (Luc. vii, 32). » Et David ait : « Cantate  
Domino canticum novum, cantate Domino, omnis  
terra (Psal. xcv, 1) ; » hoc est canticum meretricis, B  
quod ante illa meretrix in Adam et Eva terra can-  
tauit, meretrix in populo nationum. Hæc meretrix  
plurimas fecit bonas meretrices, de quibus dictum  
est a Domino Jesu ad illum electum et seniore  
populum : « Publicani et meretrices præcedunt vos  
in regnum Dei (Matth. xxi, 31). »

75. Ergo quoniam tam misericordem habemus  
Dominum, qui etiam gravi ignoscat errori, con-  
vertamur a vitiis, non recedamus a lege, præcep-  
tum Domini quasi servuli sedulis studiis exse-  
quamur. Quid nobis cum impuritatibus et im-  
pudicitis ? Quid cum operibus diaboli ? 559  
Audistis hodie in lectione decursa quid legio di-  
xerit : « Quid mihi et tibi est, Jesu fili Dei (79)  
(Luc. viii, 28) ? » Et tu dicito, si forte vides pugna-  
re adversum te diaboli tentamenta : Quid mihi et C  
tibi est, Belial ? Ego Christi servus sum, illius re-  
demptus sanguine, illi me totum mancipavi. Quid  
mihi et tibi est ? Non novi opera tua, nihil tuum  
quæro, nihil tuum possideo, nihil tuum desidero.  
Quanto magis nos oportet separari a diabolo, si se  
ille discernit a Christo ? Et si fuimus ei in aliquo  
obnoxii, jam non sumus : confugimus ad medicum  
(80), vulnera superiora curavit. Et si quid superest  
acerbitatis, medela non deerit. Et si quid injuriæ  
fecimus, memor non erit, qui semel donavit. Et si  
gravia deliquimus, magnum medicum invenimus,  
magnam medicinam gratiæ ejus accepimus (De  
pœnit. dist. 1, cap. Medicina.) Magna enim medici-  
na tollit peccata magna.

76. Habemus etiam plura subsidia, quibus pec- D  
cata nostra redimamus. Pecuniam habes, redime  
peccatum tuum. Non venalis est Dominus, sed tu  
ipse venalis es. Peccatis tuis venundatus es, redi-  
me te operibus tuis, redime te pecunia tua. Vilis

(77) Omnes edit., *viderit pia verba cantare, dicat*  
Duo mss., *viderit, dicat pia verba cantari*. Melius  
alii quos secuti sumus.

(78) Ita mss. atque edit. omnes, excepta Rom.,  
ubi legitur, *et vagare civitatem meretricis*. LXX, *πέ-  
βουσον πόλις πόρνη*. Quædam tamen exemplaria  
habent *πόλις*, et Hieronymus utramque lectionem  
amplexus est. Ibidem mss. duo, *Et erit post cen-  
tum septuaginta annos*. Alii et edit., *Et erit post*

pecunia, sed pretiosa est misericordia. « Eleemo-  
syna, inquit, a peccato liberat (Tob. xii, 8). » Et  
alibi dicit : « Redempto viri, divitiæ ejus (Prov.  
xiii, 8). Et in Evangelio Dominus dicit : « Facite  
vobis amicos de mammona iniquitatis (Luc. xvi,  
9). » Et veneno frequenter antidotum temperatur,  
hoc est, venenum veneno excluditur. Veneno mors  
repellitur, vita servatur, Fac et tu quasi bonus  
dispensator de instrumento avaritiæ subsidium  
misericordiæ, sinceritatis gratiam de corruptionis  
illecebra.

#### CAPUT XXI.

*Prophetis etiam futura præsentia esse : item mun-  
dum ex Isaiæ vaticinio non injuria destruendum,  
ad quam rem illustrandam perelegans adhibetur  
stadii comparatio. Hujus occasione nos athletas esse  
atque ad coronam exerceri sedulo oportere sanctus  
docet ; ac tandem Christum ut adventum suum ma-  
turet, apprecatur.*

77. Audisti quid lectum sit hodie : « Ecce venit  
Dominus disperdere orbem terrarum (Isa. xiii, 5). »  
Quasi manu sanctus propheta demonstret, quasi  
oculis advenientem videat judicii diem, ita dicit :  
« Ecce venit Dominus disperdere orbem terra-  
rum. » Imo quia in spiritu prophetis etiam quæ  
futura sunt tanquam præsentia revelantur, ideo  
quæ videbat, nobis quoque demonstrare cupiebat  
ut nos ad conversionem ab errore revocaret.

78. Nec tamen quisquam frangi debet, cum au-  
dit quia disperdet Dominus orbem terrarum. Ne  
forte dicat : Esto, nos gravia peccata commisimus,  
quid deliquit cælum, quid terra, quid mare, ut et il-  
la disperdat ? Cur peribit tam pulcher ornatus ? An-  
gusti est animi istiusmodi opinio. Cæterum si al-  
tius spectes, invenies hoc esse pro nobis, quod putas  
esse contra nos : judicabis hoc esse pro mundo,  
quod adversum mundum arbitraris. Non semper  
stadium refertur 560 est spectatoribus, non  
semper certaminibus inquietum, non semper con-  
cretum pulvere : sed quando certamina, tunc po-  
pulus in spectaculo, luctator in scammate, pulvis  
in stadio. Ubi decursa certamina, conventus solvi-  
tur, discedit unusquisque aut victor ad gratiam,  
aut victus ad opprobrium : evehit corona victorem,  
victum premit verecundia, angit injuria. Si quis  
ergo postea ingreditur stadium, videat vacuum  
celebritatis, dicat agonothetæ : Cur vacat stadium ;  
cur silent certamina ; cur solemnia feriantur ?  
Respondebit qui agoni præest : Oportet requiescere  
athletas, requiescere spectatores. Quis enim laboris  
est fructus, nisi requies post laborem ? Similiter et

*septuaginta annos ; quod cum LXX. Interpr. ac vul-  
gata nostra congruit.*

(79) Omnes edit. et pauci mss., *fili David*. Alii  
plures et potiores cum Bibliis, *fili Dei*.

(80) Ita mss. sex optimæ notæ. Alii, ac edit., *ei  
aliquando obnoxii, jam non simus : confugiamus  
ad medicum qui*, etc. Sed hoc minus quadrat cum  
sequentibus.

orbis terrarum aliquando solvendus est, ut sit requies fatigatis.

79. Athletæ sumus, in quodam stadio decernimus spiritali. Denique bonus athleta dicebat : « Facti sumus spectaculum hujus mundi (*I Cor.* iv, 9). » Et alibi : « Si curro non ut in incertum : sic enitor, non ut aerem cædens ; sed castigo corpus meum (*I Cor.* ix, 26, 27). » Et alibi : « Superiora obliviscens, et quæ sunt priora appetens, ad destinatum sequor bravium (*Pilipp.* iii, 13.) » Athletæ ergo sumus, legitime certandum est. Multa luctamina sunt : et qui hodie victus est, cras se reparat. Ante ad bravium contenditur, postea ad coronam. Numquid athleta otio vacat, cum semel dederit certamini nomen suum? Exercetur quotidie, ungitur quotidie. Ipse cibus ei agonisticus datur, disciplina exigitur, castimonia custoditur. Et tu dedisti nomen tuum ad agonem Christi, subscripsisti ad competitionem coronæ : meditare, exercere, ungere oleo lætitiæ, unguento exinanito. Cibus tuus cibus sobrietatis sit, nihil habeat intemperantiæ, nihil luxuriæ. Potus tuus parcior, ne quid ebrietatis obrepat : custodi corporis castimoniam, ut possis esse habilis ad coronam, ne existimatio tua offendat spectatoris affectum, ne te fautores tui negligentem videant et deserant. Spectant te Archangeli, et Potestates, et Dominationes, et illa Angelorum decem millia decem millium. Sub tantis spectatoribus erubescere, considera quam dedecorosum sit. Ingressus stadium, pulvere rigorem animæ tuæ excita (81), lacertos excute. Progressus in scamma, necesse est ut excipias, pulverem, sub eas æstivi solis flagrantiam. Gravis æstus, sed dulcis victoria : molesta caligo pulveris, sed speciosa tolerantia. Nemo stadium pulverulentus ingreditur, sed pulverulentum reddunt certamina. Ibi colligitur pulvis, ubi palma proponitur. Nemo iterum nitidus coronatur, pulverulentum decet victoria.

80. Veni ergo, Domine Jesu, exeat corona tua, admitte victores in requiem, victos ad compunctionem. Et si disperdis orbem terrarum, plura sunt invisibilia opera tua quam quæ vidimus. Qui angustioris est animi, illa non cernit, dolet quod disperdas orbem terrarum : sed qui novit spectare quæ invisibilia sunt, gaudet ut venias, et omnes liberes. Gaudent athletæ qui possunt dicere : « Veniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra (*Matth.* vi, 19.) » Gaudebit creatura mundi, ut a vanitate mundi istius liberetur, quæ nunc congemiscit et parturit : quia vanitati etiam

(81) Mss., *stadium, vigorem animæ tuæ excita*. Bonus sensus ; tamen videtur sanctus Doctor ad ea respicere, quæ in certaminibus usu veniebant. Solebant autem luctatores postquam inuncti fuissent, ne membra ceromate lubrica prehendi non possent, sibi pulverem aspergere, quod apud phen facere dictitabant. Unde hic præferendæ videntur edit. idque maxime, quod proclive fuerit, *r* in *v* commutari, ac vocem *pulvere* prætermitti ab ignorantibus.

(82) Edit. omnes, *super uno peccatore, si exors*

illa creatura subjecta est, donec multiplicetur adoptio filiorum, et totius corporis redemptio compleatur. In bono ergo disperdet orbem terrarum. Erit etenim cælum novum, et nox non erit amplius. Denique revelabit, inquit, faciem ejus, ut revelata facie spectemus gloriam Christi (*II Cor.* iii, 13).

#### CAPUT XXII.

*Fugiendas comessiones, ne se a nobis Moyses cum Levitis separet, et quomodo adhuc veniat. Item quosnam rescindi jubeat Apostolus. Post hæc nondum baptizati ad hanc tantam gratiam invitantur explosis ad extremum quorumdam excusationibus.*

81. Advertamus ergo in stadio constituti quantis aut delectationi aut dolori erimus, qui nunc fautores nobis sunt, ne pro nobis incipiant erubescere. Sicut enim « erit gaudium in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente (*Luc.* xv, 40), » ita erit mœstitia super eo qui, non exorata venia (82), cursum hujus vitæ confecerit. Castigemus ergo corpus nostrum jejuniis, fugiamus indecoras comessiones. Caveamus ne nobis dicatur : Ululate a vino. Ne veniat Moyses, et Levitas advocet : et quicumque paratus ad Dominum armatam dexteram gerat, separet se ab his qui manducando et bibendo gravia contraxere peccata. Et hodie Moyses venit, cum lex recensetur : Moyses vocat, cum lex præcipit.

82. Apostolus docet (*II Thess.* iii, 6) ut separemus nos ab omni fratre inquiete agente. Percutiamus eum gladio spiritali, qui est verbum Dei (*Ephes.* vi, 17). Non fratris, non propinqui accipiamus personam : sed omnem immundum a Christi secernamus altaribus ; ut emundet et corrigat lapsus suos, quo ad sacramenta Christi redire mereatur.

83. Si quis autem non est baptizatus, securior convertatur remissionem accipiens peccatorum. Si quidem baptismus velut ignis quidam peccata consumit ; quia Christus in igne et spiritu baptizat. Denique hunc typum legis in Regnorum libris (83), ubi Elias super altare ligna imposuit, et dixit ut mitterent super de hydriis aquam, et dixit : « Iterate, et iteraverunt (*III Reg.* xviii, 34) ; » et dixit : « Iterate tertio, et iteraverunt tertio (*Ibid.*) ; » et cum manaret aqua, precatus est Elias, et ignis descendit de cælo. Tu es homo super altare, qui ablueris aqua, cujus exuritur culpa, ut vita renovetur. Lignum enim et stipulam consumit ignis. Noli timere ignem per quem illuminaris. Ideo tibi dicitur : « Accedite ad eum, et illuminamini (*Psal.*

*venix*, etc. Non male. Attamen mss. verba eo prætulimus, quod sanctus vir, in instituta allegoria perseverans, non obscure voces ex arena petitas usurpet. Hujusmodi autem erat verbum *exorare*, ut advertere est ex illo Horat. lib. 1, ep. 4 :

Ne populum extrema toties exoret arena.

(83) *Omnes* edit. ac mss. aliquot, *legis in Regnorum libris invenies*. Mss. vero plures potioresque vocem *invenies* non agnoscunt ; quæ sane ideo tantum in textum videtur inducta, quia *legis* nomen esse putaverunt, cum verbum sit.



xxxiii, 6). » Suscipite jugum Christi. Nolite timere A quia jugum est : festinate, quia leve est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? quid procrastinatis? Non alligat cervicem vinculis, sed mentem gratia copulat : non necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit (84).

84. Quid negas adhuc esse temporis? Omne tempus opportunum ad indulgentiam. Si aurum tibi offeram, non mihi dicis : Cras veniam, sed jam exigis. Aurum accipere nemo differt, nullus excusat : redemptio animæ promittitur, et nemo festinat. Joannes in pœnitentiam baptizabat, et omnis Judæa conveniebat : Christus baptizat in Spiritu : Christus gratiam dispensat, et cum fastidio convenitur. Typum baptismatis demonstravit Elias (*III Reg. xviii, 34 seqq.*), et cœlum aperuit quod fuit B clausum tribus annis et sex mensibus. Quanto majora munera veritatis sunt! Aperuit utique cœlum non pluvia descendens, sed ascendens gratia. Nemo enim nisi per aquam et Spiritum ascendit in regnum cœlorum. Clauserat cœlum hominibus perfidia, sed aperuit fides.

(84) Ita edit., omnes; mss. vero plerique hæc verba præmittunt; quorum loco in Mich. et Vall. leguntur illa, *sed voluptate boni operis allicit.*

(85) Edit. omnes, *ad quantam gratiam vocaris.*

85. Patebat et ante hoc cœlum hominibus. Denique Enoch raptus ad cœlum est. Iterum clausum est : sed aperuit Elias, qui raptus est curru igneo (*IV Reg. ii, 11*). Et vos potestis ascendere, si sacramenti gratiam consequamini. Quousque delectationes, quousque commensationes? Instat iudicii dies : dum differs gratiam, mors appropinquat. Quis dicat : Nunc mihi non vacat, occupatus sum, non mihi demonstres lumen, nolo tam cito me redimas, non mihi adhuc opus est regnum cœlestis? Nonne hoc dicit qui excusat se a baptismo? Et quanta gratia renovaris (85), o homo! Purgaris, et non exureris : sanaris, et non doles : reformaris, et non dissolveris : ictum mortis non excipis, et resurgis. Et adhuc dissimulas; adhuc exspectas ut vivas sæculo, postea te reservas Deo. Ignoras quod Cain propterea displicuerit sacrificium, quoniam non primitiva obtulit, sed primitivis ipse perfunctus est, de sequentibus munus Deo tentavit offerre : Abel autem primitiarum suarum oblatione prælatus, meruit insigni pietatis (86) laudari oraculo.

Cuncti mss. ut in textu.

(86) Sic desinunt omnes edit. Mss. vero Thuan., Laud., Torn., Dion., Vict. et Colb., his verbis terminantur, *meruit insigne pietatis* : quibus addunt Mich. et Vall., *oraculum.*

## IN LIBRUM DE NABUTHE JEZRAELITA

### ADMONITIO.

Videtur hic liber nihil aliud continere nisi unum aut alterum sermonem, quos Ambrosius in divites a quibus immanissime tenuiores homines diripiebantur, toto mentis ardore pronuntiavit. Haud dubie historia regis Achabi ac pauperis Nabuthæ in Ecclesia tunc temporis recitata ipsi occasionem suppeditavit (cap. 1, num. 1), ut in altero crudelitatem avari divitis, in altero pauperis extrema omnia perpetientis calamitatem ob oculos poneret. Quamobrem primo ostendit (*Ibid.*) nulli tempori suos Achabos, neque suos Nabuthas deesse; necnon etiam dum loquebatur, inveniri pauperes tam diris modis exagitatos divexatosque, ut profugere ex patria ne illic fame ac miseria interirent, cogerentur. Id summa cum vehementia exprobrat hisce divitibus, quibus etiam ex parte prima propositæ historiæ demonstrat (cap. 2, num. 4 et seq.) ipsos mediis in divitiis quam egenos quoslibet magis egere : in rapinis (cap. 3, num. 11 et seq.) eorumdem abstinentiam atque convivia ex æquo illis miseris perniciem adferre solere. Tum (cap. propriam utilitatem minus quærere quam inopum spoliationem : postremo (cap. 5, num. 9 et seq.) 6, num. 29 et seq.), exposito eo loco Evangelii ubi opulentus quidam horrea nova veteribus destructis exædificare cogitans inducitur, quam sit infelix locupletiorum conditio, patefacit. Mox ad argumentum suum rediens (cap. 11, num. 46 et seqq.) aperit qua ratione Jezabel ut conjugis sui Achabi obsecundaret avaritiæ, funestissimam necem Nabuthæ intulerit. Ea occasione insurgens adversus divites sui temporis in pauperes nihilo clementiores quam Achab et Jezabel, eos etiam atque etiam admonet caveant ne istorum crimina imitando eadem quoque incurrant supplicia. Quoque id persuadet efficacius, quis legitimus divitiarum usus, sit, docet (cap. 12, num. 53 et seq.); ac simul quam nullius soliditatis illæ sint, probat (cap. 15 et 16) inserta perbrevis expositione totius psalmi lxxv, quem scite admodum propositæ coaptat materiæ. Ad extremum (cap. 17, num. 70), repetito ejusdem Achabi exemplo nihil verius esse adstruit quam quod ultimo memorati psalmi versiculo declaratur, Deum scilicet adversus reges terræ sese præbere terribilem, ac spiritum auferre principum eorum, a quibus tam atrociter tenues inopum facultates invaduntur.

Cum autem ex iis quæ supra diximus, intelligere sit hac in opella multo frequentiore Achabi quam Nabuthæ fieri mentionem forte cuiquam rogare lubeat, cur illi non potius indita fuerit inscriptio, *De Achab rege*, quam *De Nabuthe Jeraelita*, vel *De Nabuthe paupere*, ut vetustissimi mss. præ se ferunt. Responderi non incommode potest, hoc tribuendum sancti antistitis amoris erga pauperes, quorum gra-